

Roopoot

De Roopoot

27e jaargang 2010 nummer 1 - 7,50 euro

Wim Huijsmans

Suikerhistorie

(Collectie ZHT)

Diezerpoortenplas 3 en 5 anno 2010. (Foto Jan van de Wetering)

IJssalon / cafeteria D. van Akker

Op zaterdag 30 juni 1956 ging aan de Diezerpoortenplas de royaal ingerichte ijssalon van Douwe van Akker voor het publiek open. Hij had dit pand aangekocht van J.A. Alferink, grossier in suikerwerken. Vlak voor de oorlog waren twee huizen, die tussen dit pand en de Diezerpoortenbrug stonden, afgebroken. Dat gaf Van Akker de mogelijkheid om een gezellig terras aan de gracht in te richten. In de ijssalon waren niet alleen allerlei soorten ijs, sorbets en coupes maar ook niet-alcoholische drankjes, patat, kroketten en gehaktballen verkrijgbaar. Uit de jukebox klonken de laatste tophits. Geen wonder dat deze ijssalon voor de Zwolse jeugd een gezellige ontmoetingsplek werd. Hier ontstonden romances en werden afspraakjes gemaakt. Een andere groep teenagers ontmoette elkaar bij Talamini op de hoek van de Roggenstraat en de Grote Markt. Tussen beide groepen bestond een zekere rivaliteit. Je behoorde of tot de Kakkers of tot de Talamini's. Van Akker verkocht zijn laatste ijsjes in 1972 toen de zaak werd opgeheven.

Na een ingrijpende verbouwing was hier vanaf 1973 het kantoor van de gemeentelijk sociaal raadsman gevestigd. Hij was de redder in nood voor mensen die problemen hadden met regels en instanties.

In het rechter deel van het pand is nu uitzendbureau Ung gevestigd. Het linker deel van het pand (Diezerpoortenplas 3) huisvest sinds 2004 het Thais restaurant BaiYok. Het restaurant is sfeervol ingericht en het eten is tongstrelend. Op het terras met twee palmbomen als blikvangers geniet je zomers van een mooi uitzicht. Het is een plek waar opnieuw romances kunnen ontstaan...

Redactioneel

Voor u ligt weer een gloednieuwe uitgave van het *Zwols Historisch Tijdschrift*. Het is bijna een open deur, maar er valt weer een grote verscheidenheid aan Zwolse wetenswaardigheden en geschiedenissen te lezen. Het verhaal van Maria Hansen over Johan Christaan van Haersolte (1809-1881) neemt u mee tot ver over de Zwolse stadsgrenzen. Deze telg van een welgestelde familie zwierf in zijn jonge jaren tien jaar lang over de wereldzeeën. Daarbij onderhield hij middels brieven het contact met zijn familie in Zwolle. Niet alleen geven deze brieven een beeld van het bestaan aan boord en in den vreemde, ook werpen ze licht over het leven in het negentiende-eeuwse (welgestelde) Zwolle. Dat doet ook het artikel van Wim Huijsmans over de Roopoort, waarin verhaald wordt over de herkomst van de naam Roopoort, maar ook hoe de goeude burgerij vlak buiten de stadsgrenzen 'luthoven' liet aanleggen.

Rob Enthoven en Willem Oosterwijk brengen een (bijna) vergeten Zwolse kunstschilder onder de aandacht: Herman J. Oosterwijk, die leefde van 1886 tot 1979. Deze autodidact schilderde vooral veel landschappen in de omgeving van Zwolle. Maar ook de Van Roijensingel en de Sassenpoort werden vaak op het doek vastgelegd, populair als deze voorstellingen waren bij toeristen.

Tot slot is er nog de eerste aflevering in een nieuwe serie over Zwolle in de jaren zestig die door Jan van de Wetering wordt opgestart. Daarin stelt hij zich de vraag: 'Wat gebeurde er – bezien met de wijsheid van nu – in de jaren zestig in Zwolle? Ja, juist in Zwolle, die wat slaperige provincie stad.' Bezie al deze bijdragen nog aangevuld met boekbesprekingen en het Suikerzakje en het kan weer zonder overdrijving gesteld worden: het *Zwols Historisch Tijdschrift*, een veelzijdig blad!

Inhoud

Suikerhistorie Wim Huijsmans	2
Een Zwolse wereldreiziger Maria Hansen	4
Zwolle in 1960 Jan van de Wetering	16
De Roopoort Wim Huijsmans	19
Herman J. Oosterwijk (1886-1979), een weinig bekende Zwolse kunstschilder Rob Enthoven en Willem Oosterwijk	28
Overdracht redactiearchief <i>Zwolse Courant</i> Steven ten Veen	33
Zwolle heeft nu ook een woordenboek <i>Na Deventer en Kampen</i> Philomène Bloemhoff - de Bruijn	35
Boekbespreking	39
Mededelingen	40
Auteurs in de omgeving van Zwolle	42

Omslag: *Het smalle deel van de Roopoort, richting Burgemeester van Roijensingel, maart 2010. (Foto Jan van de Wetering)*

Een Zwolse wereldreiziger

Maria Hansen

Johan Christiaan van Haersolte (1809-1881) was een Zwolse jongen die op de jeugdige leeftijd van vijftien jaar een in de familie Van Haersolte ongebruikelijke beroepskeuze maakte: hij monsterte aan bij de marine. Waarschijnlijk was hij op het idee gebracht door zijn oom Wieta Hora Siccama, een ervaren scheepscommandant in dienst van de zeemacht. Tien jaar zeilde Johan over zee, eerst naar Afrika en Zuid-Amerika en over de Stille Zuidzee naar Oost-Indië, daarna werd hij enige jaren in de Middellandse Zee gestationeerd. Tijdens de oorlog met België lag hij bij Antwerpen en de gevreesde invasie van de Engelsen en de Fransen wachtte hij bij Den Helder af. Daarna ging hij nog enige maanden naar de Middellandse Zee terug.¹

Johan Christiaan van Haersolte, 1809-1881. (Iconographisch Bureau)

Het leven op zee was voor Johan van Haersolte een hele nieuwe ervaring, maar na een paar maanden raakte hij gewend aan het ritme aan boord van een oorlogsschip. De aankomende marine-officieren in opleiding werden flink aan het werk gezet. Ze hielpen mee het schip netjes en zeewaardig te houden. Vooral na een storm kon de schade aanzienlijk zijn en deze werd noodgedwongen zo snel mogelijk op open zee hersteld. In rustiger water of in de havens werd het schip schoon gekrabb en geverfd. De zeilschepen van de nationale vloot werden met regelmaat geïnspecteerd en zo nodig naar een dok gebracht, dat gaf aan de bemanning extra werk omdat het schip eerst onttakeld en na afloop weer helemaal opgetuigd moest worden. De jongens kregen aan boord ook theoretische lessen en legden examens af. In Nederlands Oost-Indië slaagde Johan voor zijn examen als adelborst eerste klasse. Op aanraden van zijn oom hield hij minutieus een scheepsjournaal bij met gegevens over wind en temperatuur, snelheid en positie. Doordat menige collega ziek werd – cholera, pest en scheurbuik kwamen regelmatig voor – had Johan het vaak erg druk. In Oost-Indië werd de schaarste aan personeel nog nijpender door de vele jongens en mannen die de binnenlanden ingestuurd werden en sneuvelden in de koloniale strijd. In Vlaanderen was het verlies aan manschappen minder groot, maar het oorlogsgeweld bulderde langs en op de Schelde; Johan was er pas een week toen het grote bombardement op Antwerpen in 1830 plaats vond. Op het Belgische land was het zo gevaarlijk dat hij in geen vijf maanden het schip kon verlaten. Op de Noordzee bood de marine konvooi aan vissersschepen vanwege de dreigende houding van Engeland en Frankrijk en in de Middellandse Zee bood de marine konvooi aan handelsschepen omdat het daar door de oorlog tussen Turkije

en Griekenland gevaarlijk was. Johan zeilde er kris kras van haven naar haven en hield 's nachts bij toerbeurt de wacht. Zijn tweede reis naar de Middellandse Zee had tot doel de ambassadeur naar Griekenland te begeleiden, hetgeen Johan de unieke gelegenheid bood een audiëntie bij de Griekse koning mee te maken. Na deze reis zwaaide hij als luitenant tweede klasse af.

Een in Oost-Indië door ziekte opgelopen doofheid wilde hij 'aan de wal door meer deskundigen op eene geschikte wijze' laten behandelen. Er bleek weinig aan te verhelpen, hij bleef slecht-horend, volgens sommigen was hij zelfs stokdoof.² Johan van Haersolte kwam naar Zwolle terug en hij maakte een geslaagde tweede carrière, dit keer in de politiek: hij werd burgemeester van Zwollerkerspel, lid van de Provinciale Staten van Overijssel en lid van de Tweede Kamer. Op reis ging hij nog maar zelden. Hij verhuisde slechts één keer, van zijn ouderlijk huis aan de Melkmarkt naar de Koestraat waar hij sedert 1837 met zijn echtgenote Geertruid Agnes de Vos van Steenwijk woonde. Over Geertruid Agnes en over hun dochter Sophie publiceerde ik al eerder in dit tijdschrift.³ In 1880 verleende koning Willem III Johan eervol ontslag, hij werd geprezen in een plechtig gedicht en hij werd postuum door de Maatschappij tot Bevordering van Landwinning – waarvan hij voorzitter was geweest – vereerd met een gedenkteken op het Zwolse Diep.⁴

Het gezin aan de Melkmarkt

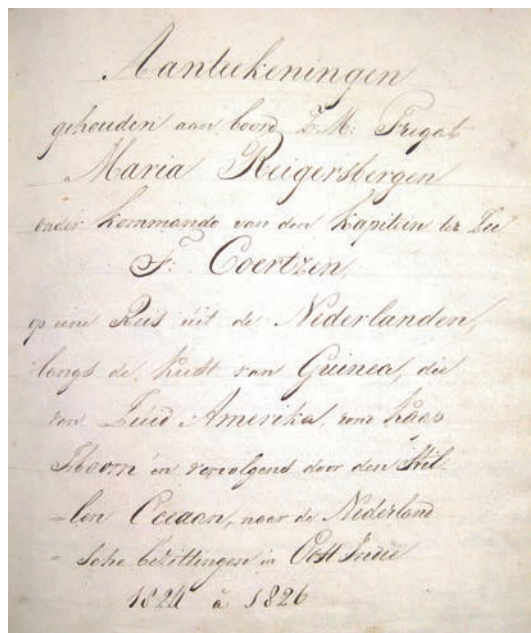
Johan van Haersolte werd op 9 juli 1809 te Zwolle geboren als zoon van Coenraad Willem Anthony baron van Haersolte tot Haerst en jonkvrouwe Louise Christine Egbertine Françoise Hora Siccamma. Hij was het derde van veertien kinderen en hij woonde met zijn ouders en zijn broers en zusters in een groot huis aan de Melkmarkt te Zwolle.⁵ In de zomermaanden vertoefde het gezin vaak bij hun (groot)ouders op het buitenhuis Den Doorn, vlak bij Zwolle gelegen, waar de kinderen konden ravotten in de grote tuinen en met een bootje het water op gingen. Grootvader Van Haersolte was zeer gesteld op het kleine volkje en ondersteunde het kinderrijke gezin van zijn enige zoon met financiële bijdragen.⁶ Dat was, na verminderde

inkomsten tijdens de onzekere Napoleontische tijd, wel nodig. Toen ene heer Van Nalderen, bijgenaamd *het Nekje*, wenste: 'dat uwe Kinderen op mogen groeijen als de Ceder op de Berg-Libanon', antwoordde Johans vader gevat: 'ik niet want dan moet ik nieuwe bedden laten maken'.⁷ Maar Coenraad van Haersolte was desondanks een van de rijkste inwoners van Zwolle, zeker na de dood van zijn vader in 1820. Het ontbrak zijn kinderen aan niets, als zorgzame ouder gaf hij hen een opvoeding die paste bij hun stand.

Aan boord miste Johan de huiselijke gezelligheid, vooral op feestelijke dagen. 'Onbegrijpelijk is de lust die ik heb deze dag te huis te zijn ten einde de verjaring van Antje's geboorte mede te vieren. Hiervan echter verstoken zijnde ben ik genoodzaakt hetzelve in mijn eenzaamheid te doen en Ulieden benevens Antje met dezelve per pen te feliciteren'. Hij probeerde zijn gelukwensen zo te versturen dat ze Zwolle op tijd bereikten. Vanaf de andere kant van de aardbol feliciteerde Johan zijn vader en zijn moeder met hun verjaardagen en dronk hij een glaasje port op hun gezondheid. De verjaardagen van zijn jongere broers en zusters zaten minder vast in zijn geheugen, 'den 20sten is immers die van Lize? buiten die zijn er geloof ik nog 3 jarig in October, maar de datums ben ik vergeten', schreef hij openhartig.

In Zwolle werkten zijn zusjes aan Johans welzijn. Lize maakte voor hem een tafelkleed en Antje zorgde voor ingelijste tekeningen. De meisjes zoomden zijn dassen, voorzagen zijn zakdoeken van een monogram en breiden zijn sokken. Als tegenprestatie kopieerde Johan 'een twintigtal romances, met accompagnement van Guitaar'. De beurs waar Betje veel werk aan had gehad vond Johan allerliefst. De meegegeven bouillonkoekjes bleken een succes, het was een middel om scheurbuik te voorkomen. In de Stille Zuidzee sloeg de ziekte toe en Johan schreef naar huis: 'de Chirurgijn Majoor er achter gekomen zijnde dat ik – nadat de kakkerlakken de helft hadden opgegeten – nog eenige bouillon koekjes had, vroeg mij om dezelve om ze aan de voornaamste of zwaarste zieken te kunnen geven, daar het toch op zijn langst slechts een dag of vier meer duren

Titelblad van een scheepsjournaal dat Johan Chr. van Haersolte minutieus bijhield: 'Aanteekeningen gehouden aan boord Z.M. Fregat Maria Reigersbergen onder kommando van den kapitein ter Zee F. Coertzen, op eene Reis uit de Nederlanden, langs de kust van Guinea, die van Zuid Amerika rond Kaap Hoorn en vervolgens door den Stillen Oceaan naar de Nederlandsche bezittingen in Oost Indië 1824 à 1826.' (FA Van Haersolte, HCO)

kon tot wij verversing bekomen konden en ik nog geen teekenen van Schoorbuik vertoonde. Op 2 der zieken heeft mijn afstand de beste uitwerking gehad en ik ben gelukkig de geheele reis nog niet ziek geweest'.

Door een ongesteldheid van zijn moeder ontving Johan een tijd lang geen brieven. Onwetend dat het door zwangerschap werd veroorzaakt, verzocht Johan dat mocht het weer gebeuren een van de broers of zusters moest schrijven, 'dat heb ik vrij wat liever als in het geheel geen tijding'. Blij en verrast vernam hij 'de gelukkige vermeerdering der Famille'. Uit het schrijven van Lize maakte hij op dat ze buitengewoon in haar schik was met het broertje, dat ze naar hartelust kon kussen en 'likken'. Ook de komst van een nieuw zusje hoorde Johan pas na de geboorte toen een kennis hem schreef dat de bevalling goed was verlopen en dat 'alle familie in Zwol wel was'.

Johan had begrijpelijker wijze met zijn oudste broers en zusters het meeste contact, voor de kleintjes toonde hij evenwel belangstelling en moedigde hen aan goed hun best te doen. 'Lieve Daantje en Betje!' – schreef Johan – 'Gij moet niet denken dat ik u vergeten heb, ten bewijze van dit zal ik u een klein briefje schrijven.' Hij had gehoord dat 'gijlie-

den zoo zoet zijt en gij zoo goed begint te lezen, als dit zoo is zal ik niet mankeeren u een klein presentje mede te brengen. Vergeet niet Agaat en Sanna te zoenen en zij, als zij goed leeren, ik hen ook eens schrijven zal.' Hij vroeg zijn zusjes 'de correspondentie helpen onderhouden, opdat ik arme sukkel geen zes weken zonder tijding blijve.' Van Lize ontving hij, bij uitzondering, een goede brief en Johan vreesde dat in dit tempo 'de 3 kwaterns van Lijs' nog in geen twee jaar vol zouden zijn. Het meisje verwachtte wel antwoord van haar grote broer. 'Nu moet ik Lijs ook nog eenige woorden schrijven, anders is zij boos', besloot Johan een brief aan zijn ouders. Zijn antwoord bleef evenwel uit en hij herinnerde zijn zusje 'aan Van Alphen "geduld, is zulk een schoone zaak".'

Met zijn ouders deelde Johan de zorgen voor zijn broers Willem en Daan. Willem gaf gedurig aanleiding tot onaangenaamheden en met leedvermaak hoorde Johan dat Willem in Leiden geplaagd werd. Ze konden iemand daar 'nog al tam krijgen', had hij van een collega gehoord en dat zou hem makker maken. Groot was Johans verbazing toen hij hoorde dat Willem in hun nichtje Jeanette zijn toekomstige echtgenote zag, 'ik had nooit gedacht dat Willem er een gevonden zoude hebben naar zijn keus. Ik geloof dat zij juist het tegenovergestelde zijn: Willem ongepolijst en ruw. Nicht daarentegen scheen mij eene zeer fijne of liever delicate opvoeding genoten te hebben, die zij mijns inziens zeer ten nutte gebruikte; daarbij is zij geloof ik bedaald. Heb ik dit regt? of niet?' Enige jaren later trouwde Jeanette met een ander en Willem bleef vrijgezel.

Daan moest kiezen of hij 'zeeman of landkrap' wilde worden. Johan raadde hem af bij de marine te gaan zonder ambitie voor het vak te voelen, want dan ging het nooit goed. Hun vader bezorgde de jongen een plaats in de cavalerie bij Eindhoven. Ook daar bleef Daan problemen geven. Johan schreef Daan dat hij door moest zetten omdat 'anders de zaak in de geboorte gesmoord' zou worden. Daan gaf ook te veel geld uit en bleef 'een rare seigneur'. Toen Johan hem na lange tijd ontmoette, herkende hij hem eerst niet, 'de uniform, waar ik hem nog niet in gezien had, deed hier zeker veel

toe'. Maar veel veranderd bleek Daan niet te zijn, de jongen was nog steeds veel te driftig. Johan meende dat zijn broer geluk had met zijn 'sevère Kaptein' die Daans financiën bestierde, de jongen onder de duim hield en hem vooral nooit gelijk gaf, 'zoo het hem niet ten volste toe komt'. In de laatste maand van 1834 ontving Johan slecht nieuws over Daans gezondheid. 'Met leedwezen heb ik uit de brief van Antje vernomen dat het met Daan minder gunstig was, als toen ik Zwolle verliet en, begreep dus dat Gijlieden welligt nog eenige dagen bij hem zoudt vertoeven'. Op 22 december schreef Johan: 'Heden geene tijding van Antje gekregen hebbende, zoo maak ik daaruit op dat het met Daan niet slimmer is en, begrijp dus dat Gijlieden wel weder in Zwolle terug zult zijn of ten minsten spoedig komen.' Maar Daan bleef ziek en overleed in Eindhoven op 30 december 1834.

Muziek

In het grote pand aan de Melkmarkt werd veel gemusiceerd. Zoals in alle huizen van goedgesitueerden was er natuurlijk een piano in huis, en muziek begeleidde Johan overal en altijd. Hij speelde fluit en kreeg les van ene Benedictus, hij probeerde op de citer te tokkelen en nam aan boord ook de gitaar onder handen. Het bespelen van dat instrument wilde Johan een tijdje proberen 'om te zien of ik er progressen op maak; zoo niet dan leg ik ze onmiddellijk neer om geen tijd te verknoeijen en, mijn confraters aan boord, niet de geheele dag nutteloos met dat geknip lastig te vallen.' Hij verzocht zijn vader aan Van Raai te schrijven om twee gitaren uit te zoeken 'van verschillende middelbare qualiteit met schroeven en geene gewone sleutels zooals op de violen', zodat hij kon kiezen. 'Daar de meeste Guitaren in de hoge tonen valsch zijn, zoude ik gaarne hebben dat Papa hem goed op het hart drukte dat hij ze vooraf goed onderzocht, want dat ik anders de moeite maar heb om ze terug te zenden. Zoo ik hem zelf om die gitaren schrijf dan stuurt hij hetgeen hij kwijt wil zijn, en dan heb ik de last en de onkosten van het terugzenden, en als Papa hem schrijft zal hij hoop ik dit niet durven doen.' Doordat het schip vroegtijdig vertrok schreef Johan haastig naar huis de aankoop te laten varen,

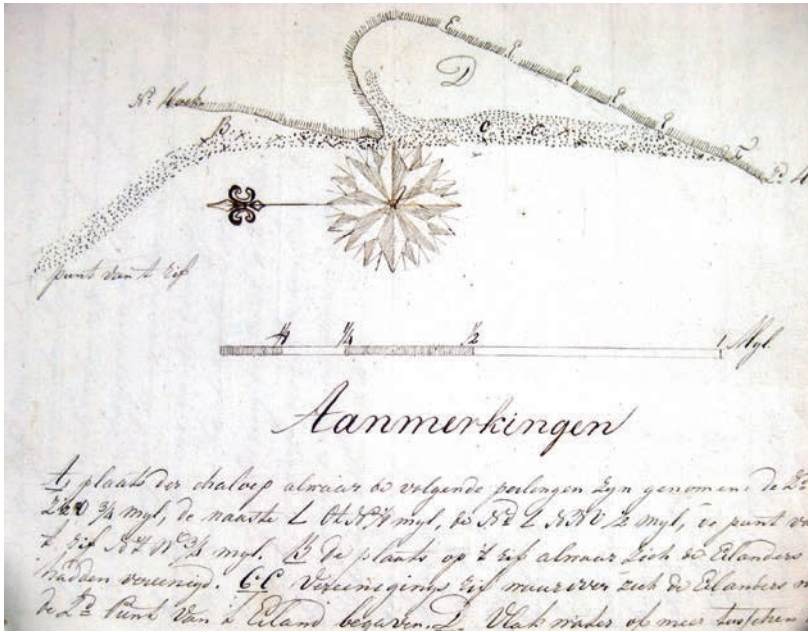

hij zou proberen er onderweg een te kopen. Enige tijd later berichtte hij een geslaagde aankoop, de gitaar was goed van toon 'maar, zonder mechanic, daar het een Italiaansch instrument is.'

Gezicht op het begin van de Melkmarkt omstreeks 1885. De familie Van Haersolte woonde in het derde pand van links, nu Grote Markt 12-13. Tegenwoordig is in dit pand een Mac Donalds gevestigd. (Collectie HCO)

Door Johan Chr. van Haersolte tijdens zijn zeereis van 1824-1826 gemaakte schets, Stille Zuidzee. (FA Van Haersolte, HCO)

Fragment uit het scheepsjournaal van Johan Chr. van Haersolte, 1824-1826. (FA Van Haersolte, HCO)

Op de schepen en aan de wal verzorgde Johan menige muziekkavond, soms traden professionele musici op en soms speelden de jongens zelf. Hij verzocht in zijn brieven om bladmuziek met 'solo's van 1 fluit' en met duetten voor twee fluiten, voor fluit en viool en voor fluit en gitaar, speciaal het duet van *La Dame Blanche*. Het liefst had hij ouvertures van opera's. Op de Molukken bracht hij tenten vrolijke avond door met het spelen van 'eenige duetten of eenig ander muziek', de een spelde viool, clarinet of fluit, de ander zong zeer aardig en spelde gitaar of piano forte. Op verzoek van de resident gaf Johan een obligato op de fluit; het was een serenade voor fluit, viool en gitaar, en het viel zeer in de smaak. Op Malta had hij 'eenige Liefhebberij concerten aan de wal gehad welke tot 1 uur 's nachts duurden.' Zelfs bij 'wilde menschen' in de Stille Zuidzee hoorde Johan muziek. 'Zij hebben namentlijk een grootte kinkhoren, hiervan is de bovenste punt afgeslepen en door de daardoor ontstane opening blazen zij en maken de verschillende tonen, door de hand op of van het gat te nemen. Als men zulk een geluid 's nachts hoorde, zou men verschrikken, zulk een geluid maken zij er meede; het heeft veel van 't gebrul eener leeuw.' Beter beviel hem het

gezing van een vijftal Tirolers, vermoedelijk eenzelfde groep die ook in Zwolle opgetreden had. De 'harmonie was overheerlijk', maar 'zoo men hun per individu beoordeelt, zoo is het niet veel. Ook is het veel te eentoonig om het een heele avond achtereenvolgend te horen.' Johan waardeerde muziek steeds meer. Naar zijn eigen zeggen omdat hij 'nu eigenlijk voor 't eerst in de gelegenheid was om er van te profiteren.' In z'n eentje spelen vond hij niet zo aardig, maar met meerdere mensen musiceren en ook nog voor een belangstellend publiek beviel hem goed.

Ouderlijke hulp

Zonder de inzet van hun vader en diens sociale netwerk waren de carrières van Johan en zijn broers niet zo goed gelukt. Van nieuws over promoties en wijzigingen in de organisatie van de marine was Johans vader als een der eersten op de hoogte en hij bezorgde zijn zonen benoemingen en bevorderde overplaatsingen en promoties. Johans financiën verliepen via zijn vader, deze ontving Johans gage en betaalde daarvan aan Johan een jaarlijkse som van tweehonderd gulden, in de vorm van bankbiljetten, wissels of kredietbrieven. Soms was het onvoldoende en vroeg Johan: 'Ik wilde gaarne weten wat Papa mij jaarlijks veroorloofd te trekken boven tractement' waarna zijn vader hem weer uit de brand hielp.

Johans moeder zorgde voor volle manden, dozen en pakketten met levensmiddelen, kleding en linnengoed, papier, pennen en kaarsen. Johans kleding werd besteld bij ene Pass die de maten van Johan kende en zijn schoenen werden door schoenmaker Rijn geleverd. Johan was ontevreden over de kwaliteit van de laatste. Het hem toegestuurde horloge was ook al niet goed, het liep achter en dat kwam waarschijnlijk doordat zijn broer Anton het verkeerd had ingesteld. Aan zijn vader, die lid was van meerdere leesgezelschappen en van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen,⁸ vroeg Johan zeekaarten en boeken. 'Zoo de reis van den Heer Troost van het Leesgezelschap is, wilde ik verzoeken of Papa die voor mijne rekening wilde kopen.' Ook 'het 2de deel van de Dagreizen van Baril-hal op de kusten van Z. Amerika' dat door het leesgezelschap was verkocht, wilde

Johan graag hebben en ‘indien er het Engelsche werk over het tuigen van schepen nog bij kan, dan verzoek ik dit ook.’ ‘Het volgende werk Géographie etc. de Malte Bruin van de Gratificatie’ stond eveneens op zijn lijstje, maar hij verzocht zijn vader hierover eerst eens met de onderwijzer en publicist Jan Antonie Oostkamp of andere deskundigen te spreken.

Belangstelling

Johan van Haersolte las serieuze boeken over geschiedenis en hij schreef over de leefwijzen en de gebruiken van vreemde volken. In Griekenland bezocht hij de koningsgraven in Mycene en kocht er antieke munten, op Malta bewonderde hij de graftombes van de Maltezer Ridders. Dat hij door het uitbreken van de pest weinig van Tripolis en Egypte zag, vond hij erg jammer. Hij waardeerde de natuur en een windstille warme nacht op zee gaf hem ‘eene onuitputbare stof tot beschouwing’. Van Jan Antonie Oostkamp, die onder andere over natuurkundige onderwerpen schreef,⁹ kreeg Johan een betoog cadeau dat handelde over de waarschijnlijkheid dat de maan en de planeten bewoond waren.

De oorlogssituaties waar Johan keer op keer mee in aanraking kwam, deden hem verzuchten: ‘Overall is er toch oorlog! Twist is overal bekend!’ Zelfs op een eilandje in de Stille Zuidzee. Hij schreef: ‘Deze bewoners van het eiland Nukahiwa zijn namentlijk verdeeld in 4 of 5 takken en voeren onderling oorlog. Diegenen die om de baai woonden, waar wij in geankerd lagen, hadden het te kwaad met het volk dat over de gebergten woonde, welke die baai omringden. Zij noemden die *Tijpjes*; als zij nu met varkens bij ons kwamen was hun geschreeuw: of *tokkie, tokkie*, dat is een bijl, of *Pou Pou tijpie, Mattie, Mattie*, dat beteekende kruid om *Tijpjes* te vermoorden’.

Verlof

Toen Johan bij Antwerpen en bij Den Helder voor anker lag probeerde hij regelmatig verlof voor een reis naar Zwolle te regelen. Maar de ene keer was de tijd te kort, de andere keer was de reis te duur, dan weer kon hij wegens gebrek aan collega’s niet gemist worden of werden alle verloven wegens de

oorlogsomstandigheden ingetrokken. Hij schreef zijn ouders: ‘Hoe gaarne ik ook in Zwolle bij u zoude willen zijn, zoo verlang ik echter in de tegenwoordige omstandigheden geene non activiteit. Een verlof van 8 of 12 dagen zoude bijzonder aangenaam zijn, maar hier valt ook niet aan te denken.’ Zelfs veertien dagen was ‘wat kort en kost evenwel veel geld’. Johan en zijn broers deden hun best op dezelfde dagen met verlof thuis te zijn en dat was een onderneming die meestal mislukte. ‘Tegen dat Mama nu berekent de familie compleet te huis is, verzoek ik het mij te willen schrijven, om alsdan ook te trachten verlof te krijgen’, deed Johan een poging. Hij moest bij het ministerie een reden met ‘hooge noodzakelijkheid’ opgeven en die had hij niet. Dat hij al heel lang niet thuis was geweest kon de minister niet vermurwen. Ver van huis moest hij zich tevreden stellen met ‘een glaasje hollandsche wijn, bij het licht eener hollandsche waskaars, rokende hollandsche tabak uit eene gekregen hollandsche pijp, snuivende nu en dan hollandsche zinken snuif uit een in holland gekochte snuifdoos.’ Zo schiep hij de illusie toch een beetje thuis te zijn.

Den Doorn

Een verblijf op het buitenhuis Den Doorn, dat aan de Vecht in de buurschap Haarst lag,¹⁰

Baai met fraai berglandschap, schets door Johan Chr. van Haersolte, Stille Zuidzee. (FA Van Haersolte, HCO)

lokte Johan zeer aan. Hij verheugde zich ‘met de gedachten van in de nazomer buiten te zijn’. ‘Is het water alles weg en zijn de weilanden al bruikbaar?’, informeerde hij geïnteresseerd. Hij vroeg hoe zijn vader van de beesten was afgekomen en hoe de slacht was uitgevallen en wat de grasverpachtingen hadden opgeleverd. Hij wilde graag weten wat Den Doorn aan vruchten opbracht en hoe het met de vetwijderij van Antje ging. ‘Als wij niet naar zee moeten, dan kom ik zeker voor eenige dagen dit zomer op den Doorn’, beloofde Johan zijn ouders maar hij moest zijn verlangen naar een zomers buitenleven elf jaar opschorten, pas na zijn zeemansleven kwam het er weer van.

De familie en vele vrienden brachten in de zomermaanden veel tijd door op Den Doorn. Alleen een naderende cholera-epidemie joeg de familie – eigenaardig genoeg – terug naar de stad, die toch een centrum van besmetting werd geacht maar waar wel meer medische hulp te vinden was, zoals Johan opmerkte. Er was ook meer stank dan op het platteland want op het hoogtepunt van de epidemie werden in de hele stad teertonnen in brand gestoken, ook op de Melkmarkt, ter bestrijding van de ziekte. De rook benam de bewoners en de passanten de adem.¹¹ Johan schreef dat hij ‘een zoogenaamde anti-cholera gordel van f 12.-’ had aangeschaft. Hij was van mening ‘dat er kapitalen op gewonnen worden, maar dit

De havezate Den Doorn aan de Vecht te Haarst in 1980. In de negentiende eeuw was het huis aanzienlijk groter. (Uit: De havezaten in Salland en hun bewoners)

neemt niet weg dat ze mijn inziens goed zijn, daar het ligchaam onder dezelve continueel evaporeert’. Hij vroeg zich af of het hulpmiddel om de ziekte uit te zweten in Zwolle al bekend was.

De natuurproducten van het landgoed hadden Johans praktische belangstelling en ze werden hem – toen hij bij Den Helder voor anker lag – vaak en gul toegestuurd, hoewel zijn vader het sturen van zulke dingen gekheid vond. Maar als zijn moeder aanbood hem iets te sturen liet Johan de gelegenheid niet voorbij gaan. Hij accepteerde volgaarne ‘een paar tongen, en een potje bessen of flamboze geleij’. ‘Het zuur en de appelen welke ik ontvangen heb zijn overheerlijk, maar voor de hazenooten schijnt het geen best jaar geweest te zijn. De druiven zijn ook goed overgekomen. De Oranje bloeisem heb ik op brandewijn gezet. Enfin, alles was lekker en goed.’ Hij verzocht zijn zusjes ‘vruchten in makerij’ en hij dankte voor de ‘overheerlijk smakende gekonfijte Citroenen’. ‘Antje zal de kleintjes wel weer koppertjes voor mij laten plukken en wat roode genever voor mij willen maken!’ De ‘bischop’ was ‘perfect wel’. De zuurkool en de ingezouten snijbonen waren ‘delicieuze’, ook smaakte de ‘Zwolsche Saucis de Boulogne’ uitstekend. De koek was een beetje vochtig geworden maar toch lekker. Zeer welkom was een mand met groenten want de jonge groenten waren schaars en duur. Meloenen en komkommers, ‘beide iets nieuws voor hier’, waren een weinig aangestoken maar hij hield zich aanbevolen voor groenten of vruchten die een reis van twee dagen konden verdragen. De inhoud van een volgende mand was beter, de komkommers en de bloemkolen waren mooi. Op zijn beurt verzamelde Johan meloen zaden in de hoop dat ‘de broeierij’ op Den Doorn doorging.

Tabak en wijn

Mannen rookten graag en veel en Johan deed zijn best zijn vader en broers te verrassen met bijzondere rookwaren zoals ‘Curacaosche Cigaren’ en ‘echte Woodwill Havana Cigaren’. Turkse tabak en Turkse pijpenkoppen werden in Zwolle afgeleverd en Johan was nieuwsgierig naar de reacties. ‘Hoe bevalt dan die pijp aan Papa? Rookt Papa er uit? De gekorven tabak is voor dezelve en

de andere behoort niet gekorven te worden, die moet aan stukjes gebroken worden en dan (de stelen er uit zoekende) in de pijp stoppen'. Zijn moeder schreef dat Anton en Willem veel van de tabak hielden, 'maar roken zij die uit dat lange kerse-bomen houten roer en amber mondstuk of uit Hollandsche Pijpen', informeerde Johan. Voor broer Willem had hij een bijzondere aankoop gedaan: 'een waterpijp met 3 slangen en 2 pijpekoppen en de bijbehorende Turkse tabak en een barnsteen of ambre mondstuk met eenige pijpekoppen.' Het barnsteen mondstuk – onderzocht hij – 'is geen aangenaam roken daar men het op zijn Oostersch voor de mond moet houden en niet er in, daar het ook te dik voor is. Echter heeft het een groot voordeel, dat is dat men zonder voor aansteking van het een of ander bang te zijn, men de pijp kan lenen om te roken, hetgeen hier ook het gebruik is. De tabak moet zeer vochtig blijven en zeer los in de pijp gestopt worden.'

Steeds was er de onzekerheid of de waren op de plaats van bestemming arriveerden en of er geen water of een kakkerlak bijgekomen was of dat het schip niet aangekomen was. 'Heeft Papa geen kisse cigaren gekregen van den heer van Heeckeren van Dasselaar op Overvelde bij Wijhe? Ik heb het reeds over de maand verzonden', waarschuwde Johan en meldde dat hij – op zijn beurt – de pijp had ontvangen en dat vooral de sigaren van Schaeppman uit Zwolle goed bevielen.

De familie werd door Johan goed voorzien van wijnen, hij verscheepte hele vaten en vele flessen naar huis. Bij de consul op Menorca, een van de Balearen, bestelde Johan een vat droge witte 'Catelogne wijn', op Malta 'Marescino' likeur en van Sicilië kwam 'Marcella wijn'. 'Alba Flora Wijn', 'Malaga Muscaat', en ook 'eenige differente muskaat wijnen op flesschen' vonden hun weg naar de Melkmarkt. De wijn op fust werd door zijn vader afgetapt en verdeeld.

Uitwisseling van nieuwtjes

Zolang Johan ergens op de wereldzeeën zeilde, keek hij uit naar nieuws van thuis. Een gedetailleerde brief van zijn moeder was hem zeer aangenaam nadat hij 'eene geruime tijd buiten Zwolsche tijding was geweest'. Hij informeerde naar de concerten

en bals in de stad. 'Men spreekt hier van een Bal in Zwolle waar alles in Nationale Kleeding geweest zoude zijn, de dames namentlijk. Is dit waar of is het een paskwil? Hij stelde honderd-en-een vragen: gaf Groebel nog les aan huis en bleef Baudet stads-schoolmeester? Wie volgde Randa als kapelmeester op en wie nam de plaats van Van Hoboken bij de Wener Zangers in? Waarom werd de Sociëteit van Mühlman verkocht?¹² Wie betaalde de herbouw van het dak van de dertien jaar eerder, in 1815, afgebrande toren van de OLVrouwekerk? En hoe was de weddenschap van Van Bommel afgelopen? Hoe was het met de boedel van Queisen gegaan? En wie waren de erfgenamen van jufvrouw Van Laer en welke mevrouw Eekhout was overleden? Was het de vrouw van 'den Bankroetier'? De oude Heer Van Voorst was dat dezelfde die 'nu en dan stapel was? En hoe was het met die twee broers Van Hekeren afgelopen, die met die hark gevochten hadden? De problemen tussen de dominee en zijn gemeente volgde Johan zo goed mogelijk en concludeerde dat de Zwolse gemeente met schade en schande wijzer was geworden en een betere dominee had gekregen. 'In wien zijn plaats is hij gekomen?' In plaats van de op 11 februari 1829 overleden dominee Wernardus Tineken? Helaas zijn de brieven van zijn ouders – met de antwoorden op alle vragen – niet bewaard gebleven.

Door Johan Chr. van Haersolte tijdens zijn zeereis van 1824-1826 gemaakte schets. (FA Van Haersolte, HCO)

De torenbrand in de Peperbus, 12 januari 1815. (Uit: De Vries, Geschiedenis van Zwolle)

Johan ploos de *Haarlemmer Courant* uit op zoek naar berichten uit Zwolle. De dood van Cornelis Pannekoek, lid van de Raad van Zwolle, had

Door Johan Chr. van Haersolte tijdens zijn zeereis van 1824-1826 gemaakte schets van een Javanen. (FA Van Haersolte, HCO)

hij 'zoo op 't oogenblik uit de *Courant* vernomen'. Hij las dat dominee Jorissen 'voor deszelfs beroep naar 's Hage bedankt heeft' en dat mevrouw Stibbe in de kraam lag. Al kreeg hij geen brieven van thuis, 'zoo weet ik toch wel Zwolsch nieuws', schreef hij en vertelde dat De Kof met kapitein De Werd uit Zwolle was uitgezeld en dat de schipper aan boord op het punt stond te trouwen met een meid die bij Foreez, aan de Nieuwmarkt, gewoond had; 'zij kende mij voort aan 't gezicht'. Naast de brieven en de krant hoorde Johan ook Zwols nieuws van zijn oom Hora Siccama die hij soms in een haven van de Middellandse Zee trof. Maar het meeste nieuws uit Zwolle hoorde hij van zijn collega De Bruijn, die hij in vrijwel elke haven ontmoette. Deze De Bruijn was waarschijnlijk eveneens uit Zwolle afkomstig, de families Van Haersolte en De Bruijn waren bevriend.

Zijn ouders lazen in Johans brieven veel nieuws over zeevarende familie en stadgenoten. Neefje Tegnagel maakte het wel en neef Bouricius had zich 'capitaal gedragen' in het Sluische Gat. Van der Wijck ging de Marine verlaten, hij had gevraagd om bij de artillerie geplaatst te worden. 'Hij heeft groot gelijk dat hij nu zijne carrière verandert. Evenwel had ik nooit (in zijn plaats) militair gebleven. Hij zal spoedig berouw hebben. Ik weet niet of de Ouden Heer het nog geheim wil houden en verzoek dus hiermede voorzichtig te zijn tot als het gedecideert is', waarschuwde hij. Een andere keer schreef hij: 'Mama rappeleert zich nog wel Thierrij die bij den Heer Goudoever aan huis was en doorging voor zeer ondeugend, voor zoover ik mij rappeleer. Deze is thans 2^e Luitenant bij de Marine en is gedecoreerd.' 'De Vader van Prinsen' – berichtte Johan – 'welke bij Clignett aan huis geweest is, is dood, en zijne moeder is hertrouwd en woont tegenwoordig te Sourabaaij. Hier wonen twee Clignetts en, als ik het wel heb, zijn het neven van Mevrouw Clignett in Zwol.'

In Soerabaja deed zich een onverwachte ontmoeting voor: 'Ik ging in een Societeit, denkende dat het een koffijhuis was, doch binnen komende kwam er een Heer naar mij toe die vroeg of hij mij introduceeren mocht – hieruit begreep ik dat het

een Societeit was – waarop ik dit zeer vriendelijk aanbod aannam. Nauwelijks had ik mij neergezet of genoemden Heer vroeg of er geen Haersolte op de Maria Reigersbergen was, waarop ik hem antwoordde dit zelf te zijn. De genoemde Heer heet Fix, Deurwaarder, gezworene exploteur, voorlezer en koster; hij zeide dat hij in het jaar 1814 bij ons ingekwartierd is geweest en dat alstoen het geheele huisgezin buiten logeerde; hij logeerde in de zoogenoemde Gouverneurs kamer; tegenover de kamer daar hij logeerde was eene groote kamer in derwelke een piano stond, onder de Piano stond een muziek kastje, waar onder anderen dat van Pompernikel in lag, welk stuk hij dikwijls speelde; hieruit zag ik dat hij waarheid sprak. Hij is een Groninger, speelt een zeer goede fluit en verscheidene andere instrumenten.’

Natuurlijk berichtte Johan ook over de mislukkelingen in Oost-Indië: over neef De Groot die ‘mottig en mager’ was, over neef De Vaijnes van Brakell die berucht was, er liederlijk uitzag en niets uitvoerde en over een verre neef Van der Duin, een ‘dendi manque’ en een ‘baantjes gast’.

In Batavia logeerde Johan bij een heer en mevrouw Thorbecke. De heer Thorbecke had in Oost-Indië zijn grootste rol gespeeld nadat diverse van zijn wissels in Holland waren geweigerd, ‘hij is dan ook reeds opgeroepen om zich te verantwoorden, doch met die verantwoording zou het zeer slim gesteld zijn’, zo werd verteld. De zaken van de heer Tengnagel waren al op een failissement uitgelopen, zijn weduwe had de boedel geweigerd en moest van een klein pensioentje zien rond te komen.

Artikelen voor thuis

De familie van Johan maakte van de geboden gelegenheid gebruik buitenlandse waren aan te kopen. Voor de heren waren dat voornamelijk drank en rookwaren, de dames bestelden stoffen, sieraden en geurflesjes (rozen en jasmijn) en Johans moeder wilde twee tapijten hebben uit Smirna. Vanuit de Middellandse Zee ontving de familie vijgen en olijven, verse Sultana’s en andere rozijnen. Zijn zusters kregen ‘Belletjes en Colliers’. Uit Texel verzond Johan twee vaatjes oesters ‘van differente soorten’ en hij was tevreden dat ze de familie goed

Door Johan Chr. van Haersolte tijdens zijn zeereis gemaakte schets van een Javaan. (FA Van Haersolte, HCO)

hadden gesmaakt, ‘indien ze meer verlangd worden moet Papa maar schrijven’.

De kostbare flesjes rozenolie geurden al zonder ze open te maken, als ze maar eventjes in de handen werden genomen. De familie rook evenwel niet veel en Johan onderwees: ‘De roze olie mag wel open gemaakt worden maar dan is het eene zeer digoutante lucht. Ik kan mij niet begrijpen dat ze niet genoeg ruikt. Men kan er geen kamer mede parfumeren zonder ze open te doen, dat is zeker, maar in een werkdoosje of in de hand gaat dit wel. In de zon leggen dan zullen de flesjes spoedig leeg zijn’. In een volgende brief vervolgde hij: ‘Wat aan de rose olie ontbreekt weet ik niet, maar als er geen reuk aan is als het vloeibaar in ’t flesje is zonder hetzelfde open te doen, dan is zij het bewaren niet waard, dan ben ik bedrogen’. Hij had een flesje tussen zijn linnengoed gelegd en de hele kast rook er naar. In Zwolle had men inmiddels begrepen hoe de rozenolie het beste geurde zodat Johan tevreden vaststelde dat de rozenolie zeer naar zijn zin werd gebruikt. ‘Dat er nu reuk aan is en voortijds niet’ was hem een raadsel. Een ander product waar veel over gediscussieerd werd waren ‘Pastilles’. Johan struinde in Smirna

vergeefs de bazar af op zoek naar snoeren ronde zwarte pastilles, men vertelde hem dat de pastilles door het dragen vanzelf zwart werden. Omdat hij zich niet meer herinnerde welke maat hij een vorige keer had gestuurd, pakte hij grote en kleine in, wat nog een kunst op zich was. 'Ik heb zorg gedragen dat dezelve ongesuikert aan zullen komen en de Pastilles voor den Heer Spengler heb ik in een doosje apart gedaan, ten einde ze niet weer naar de tabak stinken. Ik zal eindelijk het inpakken wel leren'. Hij was nieuwsgierig te horen hoe 'Mevrouw en Mijnheer Spengler' de pastilles bevielen.

Speciaal voor de dames ontpopte Johan zich tot een kenner van zijde. In Smirna was 'gewaterde zijde voor kleedjes' in allerhande kleuren te koop. De lappen waren ongeveer van gelijke grootte en uit elk stuk konden twee japonnen gemaakt worden en hij gaf de maten bij benadering op. 'Nu kan Mama zelfs opmaken of zulk een stuk genoeg is voor twee Japons, zoo niet dan verzoek ik, indien de zijde bevat, het getal oude of nieuwe Ellen op te geven die er voor een kleedje nodig zijn. Men is niet verplicht een heel stuk te nemen'. Hij stuurde vijf kleurstaaltjes op, 'zoo echter de kleuren niet bevallen, weet ik niet beter als de kleur die begeerd wordt op een stukje teken papier in een brief over de Post mij te doen geworden'. 'Wat het wateren der zijde aangaat kan men niet op deze staaltjes rekenen, daar de meesten van het staal oud zijn en andere dikwijls door de vingers gegaan en smoezelig geworden zijn. Het eene stuk is meer en het andere minder gewatert.' Voor Tengnagels moeder had Johan een stuk donker blauwe zijde gekocht. Mevrouw Tengnagel liet er een japon van maken die haar zeer goed beviel. Maar de zijde beviel mevrouw Van Haersolte niet en Johan begreep niet waarom.

Door Johan Chr. van Haersolte tijdens zijn zeereis gemaakte schets van een palmkust, Stille Zuidzee. (FA Van Haersolte, HCO)

Haar verzoek om porselein liep ook op een teleurstelling uit, Johan schreef zijn moeder: 'Nu eens over het Porcelijn. Hoe of iemand vertellen kan dat Smyrna het Porcelijn-land is weet ik niet, maar ik kan u verzekeren dat er geen porcelijn te krijgen is als met veel moeite en zonder merken. Al het aardewerk etc. wordt van Engeland alhier ingevoerd.'

Het rariteitenkabinet aan de Melkmarkt

Johan stuurde vele onbekende producten naar huis. In Zwolle werden sieraden van de inwoners van Polynesië, gemaakt van boontjes en botten, afgeleverd. De 'nageldoosjes' die van kruidnagelen waren gemaakt kwamen uit Oost-Indië. Hij zag er ook een prauw van kruidnagelen, 'Papa zal zich nog wel dat prauwtje herinneren, dat wij bij den Procureur Schonk in den Haag gezien hebben, nu zoo maakt men ze hier ook. Ik heb een paar mandjes en een pennenkoker mede gebracht, maar geen prauw want daar moest men 30 of 40 ropijen voor afschuiven.' Hij nam 'extra mooie hoorns en schelpen' mee en kocht een sprekende kakatoe. Voor zijn vader zette Johan een slang op jenever en een door hem gevangen haai zette hij op arak, van de 'ruggestrem' van de haai liet hij een wandelstok maken. Zo vulde het huis aan de Melkmarkt zich met buitenissigheden van over de hele wereld, waar bezoekers zich aan konden vergapen.

De collectie werd aangevuld met beschrijvingen en tekeningen. Johan beschreef een zeeleeuw als volgt: 'Dit dier lijkt veel op een zeehond, zijn buik is juist zoals die van eene grootte haai, maar zijn kop is juist zoals die van een leeuw. Hij heeft maar twee vinnen – zoals ik ze noem – hoewel zij meer gelijken op een arm zonder huid en met deze twee vinnen zwemt hij.' Hij deed uitgebreid

verslag van een stierengevecht dat hij in Spanje bijwoonde. Hij noteerde de samenstelling van het Egyptische leger, hij beschreef een audiëntie bij de Griekse koning en de veldslag bij Navarino op de Peloponnesos in 1827 en maakte nauwgezette positietekeningen van diverse havens.

Hoewel Johan de tekenlessen die bij zijn opvoeding hoorden weinig gewaardeerd had, pakte hij tot verbazing van zijn moeder op reis pen en penseel weer op, naar eigen zeggen geïnspireerd door een collega. Op zijn tekeningen konden de Zwollenaren zien hoe een getatoueerde krijger uit Polynesië er uit zag en welke klederdacht men op Java en in Griekenland droeg. De rotsen van Dover en de palmeneilanden van de Stille Zuidzee tekende Johan natuurgetrouw uit. Soms stuurde hij schetsen naar zijn zus zodat zij 'er wat fleur en geur' aan kon geven.

De gehele collectie vormde een impressie van Johan van Haersolte's verre reizen, die hij zorgvuldig koesterde en voor het nageslacht bewaarde. De meegebrachte voorwerpen zijn niet meer te traceren, maar de overige herinneringen – de brieven, de reisverslagen en de tekeningen – zijn bewaard gebleven.

Noten

1. De informatie voor dit artikel is - tenzij anders aangegeven - afkomstig uit door Johan van Haersolte geschreven brieven en reisverslagen. Transcripties hiervan zijn uitgegeven als: M.L. Hansen, (ed.), *Perrokieten en papagayen, papaijers en pisangs. Een reis om de wereld 1824-1826*, Overijsselse Handschriften 21, Epe 2007. M.L. Hansen, (ed.), *Schouwspelen. Een reis naar de Middellandse Zee 1834*, Overijsselse Handschriften 22, Epe 2007. M.L. Hansen, (ed.), *Het anker wordt geligt. Brieven vanuit de hele wereld van J.C. baron van Haersolte 1824-1834*, Overijsselse Handschriften 23, Epe 2007
2. HCO FA Van Haersolte (237.1), inv. nr. 199
3. Zie: M.L. Hansen (ed.), *Aller treffendst en stout. De huwelijksreis van J.C. baron van Haersolte naar Duitsland, Zwitserland en Italië in 1837*, Overijsselse Handschriften 11, Epe 2002
M.L. Hansen, 'Een "redelyk zoet" meisje, Sophia Cornelia baronesse van Haersolte, 1838-1873', in: *Zwols Historisch Tijdschrift* 19 (2002), 62-72
M.L. Hansen, 'Een hartelijk geliefde echtgenote en zorgdragende moeder. Geertruid Agnes barones

Getatoueerde krijger uit Polynesië, geschetst door Johan Chr. van Haersolte tijdens zijn zeereis van 1824-1826. (FA Van Haersolte, HCO)

van Haersolte, 1813-1874', in: *Zwols Historisch Tijdschrift* 24 (2007), 49-61

4. HCO FA Van Haersolte (237.1), inv. nrs. 145, 146 en 155
5. Nu Grote Markt 12-13
6. M.L. Hansen (ed.), *Bankroet. De ondergang van Johan Willem Simon van Haersolte, 1810*, Overijsselse Handschriften 9, Epe 2001, brieven 35, 54 en 113
7. HCO FA Van Haersolte (237.1), inv. nr. 199
8. J. Brouwer, *Lezen en schrijven in de provincie. De boeken van Zwolse boekverkopers 1777-1849*. z.p. 1995, 237-238
9. J.C. Streng, *Zwols Biografisch Woordenboek. Een draagbaar mausoleum*, Hilversum 2004, 190-191
10. A.J. Gevers en A.J. Mensema, *De havezaten in Sal-land en hun bewoners*, Alphen aan de Rijn 1983, 421-429
11. P.J. Lettinga, 'Cholera in Zwolle', in: *Zwols Historisch Jaarboek*, 1984, 42-69
12. De reden van de verkoop is niet bekend maar in het pand waar sedert vele jaren sociëteit werd gehouden werd na de verkoop in 1828 de sociëteit De Harmonie gevestigd (W.A. Elberts, *Historische wandelingen in en om Zwolle*, Zwolle 1890/1973, 17)

Zwolle in 1960

Jan van de Wetering

Twaalf jaar was ik, bij het prille begin van de jaren zestig. Een jongetje nog. Ik zou er later met enige regelmaat aan herinnerd worden: ‘Jij bent dus opgegroeid in de jaren zestig.’ De roemruchte jaren zestig, is de achterliggende boodschap. Ik kan het niet ontkennen. Op een of andere manier ben ik door die jaren getekend, want of je het wilt of niet, ieder mens is, hoe verschillend ook, een beetje een kind van zijn tijd. Maar wat wil dat zeggen? Nu het stof van die geschiedenis enigszins bezonken is, merk ik dat die jaren zestig bij mij, maar ook bij veel anderen, verschillende beelden oproepen. Een bevrijdende tijd, als je in termen van het doorbreken van traditie en taboes wilt denken. Maar op die leeftijd was ik mij van geen taboe of traditie bewust. Een desastreuze tijd, waarin de eerste stappen werden gezet naar de ongeremde ontplooiing van het ik, waarvan we nu – in mijn opinie – de wrange vruchten plukken. Maar ook dat beseft ik toen niet. Net zo min als ik een scherp beeld heb van de tijd waarin ik nu leef. Wij schrijven met reden onze geschiedenis het liefst achteraf.

En dat is wat ik hier en in de volgende afleveringen van het *Zwols Historisch Tijdschrift* wil doen. Wat gebeurde er – bezien met de wijsheid van nu – in jaren zestig in Zwolle? Ja juist in Zwolle, die wat slaperige provinciestad, en niet in Amsterdam, ‘waar het toen allemaal gebeurde’, zoals menigeen zegt. Mijn verwachting is dat de veranderingen hier trager gingen en met een minder fel gezicht. Wat was de tijdgeest, wat waren de gebeurtenissen die de stad en haar bewoners zouden veranderen? Een historisch onderzoek is het allerminst. En mijn waarnemingen zijn niet die van een socioloog, maar van een nieuwsgierige. Ik laat me meedrijven met het nieuws dat toen zes dagen per

week aanspoelde op de bladzijden van de Zwolse krant. Of zoals die krant toen voluit heette de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*. Dit alles in de hoop dat er ooit een gezaghebbende studie naar deze ook voor Zwolle boeiende jaren zal worden gedaan.

De stad gaat op de schop

Zwolle had zichzelf aan het eind van de jaren vijftig wakker geschud, de stad moest mee in de vaart der volkeren. Industrie moest er komen en daarmee werkgelegenheid en economische voorspoed. En als er toch een universiteit in het oosten van het land nodig was, waarom dan niet in Zwolle, de grootste stad van Overijssel en bovendien centraal gelegen. Tijd ook om de oude kleren waarin de stad zich hulde, te vervangen. De binnenstad, maar ook wijken als de Kamperpoort en Dieze vertoonden sleetse plekken. Krotten stonden er, waar je maar keek. Opruimen en er betere woningen voor in de plaats zetten, was de boodschap. Zwolle was zich er goed van bewust dat het op 1 januari 1960 op de drempel van een nieuwe tijd stond.

Maar – en zien wij hier een typisch Zwols trekje? – de noodzakelijke veranderingen gingen zo traag. Het was de centrale boodschap van de traditionele nieuwjaarswens van Thomasvaer en Pieternel op 1 januari. Ook in 1960 werd die weer op rijm uitgesproken tijdens een bijeenkomst in Odeon. De tekst was van Willem van der Veen (hij publiceert nog regelmatig in het *Zwols Historisch Tijdschrift*) en werd door twee Zwolse acteurs uitgesproken in Odeon. Thomasvaer memoreert dat Zwolle een stad van allure wil worden. Den Haag wees Zwolle niet voor niets aan als ontwikkelingskern. Nu nog de daad bij het woord voeren zegt hij:

*'Een plan van de hoge Haagse heren
Om de industrie in Zwolle te stimuleren,
Let wel, het is maar een stimulans
Aan Zwolle de eer om te grijpen die kans.'*

De krotopruijing gaat volgens Thomasvaer en Pieternel in een Zwols tempo. Het voor de financiering van de sloop en wederopbouw opgerichte Krotopruijingsfonds dreigt in het vergeetboek te raken. Maar dat is schijn, want het fonds, dat de naam draagt van oud-burgemeester jhr. Strick van Linschoten, wordt in die eerste maanden van 1960 nieuw leven ingeblazen. Regelmatig verschijnen advertenties in de krant waarin de Zwolse burgers wordt verzocht een financiële bijdrage te leveren. Blijkbaar was de schatkist van de stad niet goed genoeg gevuld.

In de nieuwjaarswens wordt ook gewaar-schuwd voor ongebreidelde bomenkap in Zwolle. Er zijn plannen voor de kap van bomen langs de Wezenlanden en in de Veerallee ging de bijl er al in. Thomasvaer zegt daarover:

*'Sinds zij daar cru met geweld zijn geveld,
Staat men over breedte en kaalheid versteld.'*

Tijdens de nieuwjaarswens is al iets van de komende nieuwe tijdgeest in Zwolle zichtbaar, al was men zich dat niet bewust. Pieternel klaagt over de Zwolse jeugd en over 'de nozemrel' die zich het afgelopen jaar voordeed. Volgens Thomasvaer loopt het zo'n vaart niet, alhoewel er blijkbaar klappen vielen:

*'Nou zeur dan niet over dat beetje sensatie,
Anders raak je bij 't jongvolk uit de gratie;
En ook voor de politie was 't een festijn.
Ze hoefden niet karig met klappen te zijn.'*

Nozem

De lezers van de Zwolse krant maakten in 1955 voor het eerst kennis met het modewoord 'nozem'. Op 31 augustus van dat jaar krijgen de lezers uitleg over wat nu precies een nozem is: 'Iemand met peau de suède schoenen met hoge zolen voor het swingen, met opgevlude schouders in de jasjes, met zwarte dassen en met veel ringen aan de pinken.' Eind jaren vijftig, begin jaren zestig moet het woord voor de modale Zwol-

Het grootse
OPRUIJINGSFEEST
wordt voortgezet

Velen profiteerden reeds.
Grijpt ook uw kans!

Op alle afdelingen niet te overtreffen koopjes

DAMESCONFECTIE
(alles van dit seizoen)

Mantels . . . 29.—, 39.—, **49.—**
Japonnen . . . 9.—, 15.—, 24.—
Rokken 4.50, 7.50, 9.50
Blouses 1.95, 2.95, 3.95

HERENCONFECTIE
Kostuums . . 38.—, 48.—, 58.—
Demies en
Winterjassen 28.—, 38.—, 48.—
Sportcolberts en
Pantalons . . 18.—, 28.—, 38.—

ALS ZEER SPECIALE AANBIEDING

20 **GULDEN KORTING**
Op al onze overige
Herenkostuums, Demies, Winterjassen

Lederen jassen en mantels 50 GULDEN korting maar de voorraad is beperkt, haast u dus	JONGENSKLEDING 10 tot 50 % korting
---	--

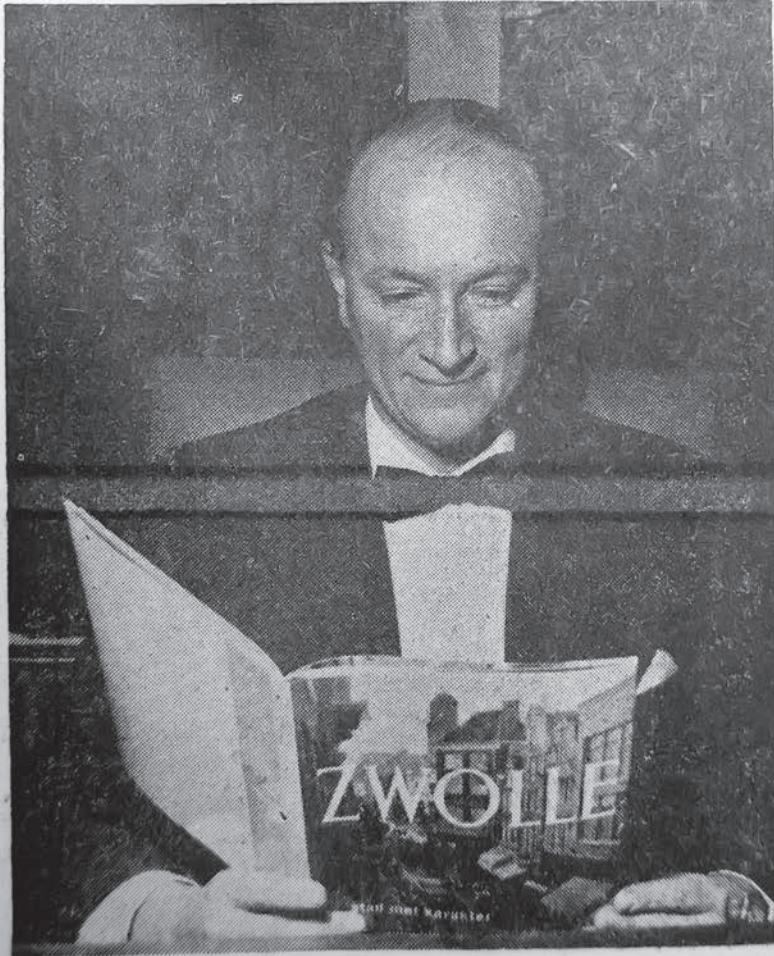
mertens
ZWOLLE DIEZERSTRAAT 81-83

Net een klasse bete

leenaar een negatieve bijklank hebben gehad. Met regelmaat bericht de krant over rellen met nozems in binnen- en buitenland. De politie moet eraan te pas komen om ze in toom te houden. Maar afgezien van het in de nieuwjaarswens vermelde incident in 1959 blijft in Zwolle alles nog bij het oude. Wel noemen zes scholieren van het Christelijk Lyceum en van de Handelsschool zich Zwolse

'Opruimingsfeest bij Mertens', advertentie uit de 'Zwolse Courant' van 11 januari 1960.

J. A. F. Roelen benoemd tot burgemeester van Zwolle

ZWOLLE, 28 jan. — Tot burgemeester van Zwolle is benoemd de heer J. A. F. Roelen, sinds 1952 burgemeester van Delfzijl. Hij volgt jhr. mr. G. A. Strick van Linschoten op, die

De nieuwe burgemeester van Zwolle bekijkt belangstellend het onlangs verschenen fotoboek van Zwolle, dat wij als klein geschenk bij de kennismaking aanboden.

‘nozems’, tijdens een inzamelingsactie voor een diaconessenziekenhuis in Suriname. De aanhangstekens zijn een knipoog van de Zwolse krant: de lezers moesten vooral niet denken dat het hier om echte nozems ging.

Na nieuwjaarsdag 1960 ging het leven in Zwolle met nieuw elan van start. Een elan dat onder woorden werd gebracht door een nieuwe burgemeester. Jhr. Strick van Linschoten was op 1 januari met pensioen gegaan en werd op 28 januari opgevolgd door J.A.F. Roelen, daarvoor burgemeester van Delfzijl. Bij zijn installatie liet zijn ambitie niets aan duidelijkheid te wensen over:

‘De fase van belangrijke en noodzakelijke industriële expansie waarin ons land na de oorlog is geraakt, kan Zwolle niet alleen niet onberoerd laten, nee, wanneer er één stad is, die gezien zijn vele mogelijkheden een nationale plicht heeft om deze mogelijkheden gul ter beschikking te stellen, is het ongetwijfeld Zwolle. Een stad, met alle voordelen van een stedelijk milieu ten aanzien van traditie, cultuur en sociaal leven, maar gelukkig zonder het beklemmende van de mierenhoop van de “grootstad”. Een stad die als het ware gereed ligt om het onvermijdelijk openbarsten van de overbevolkte Randstad Holland op te vangen.’

De Zwollenaren konden hun borst nat maken, want één ding was duidelijk: Zwolle ging op de schop.

De Roopoort

De Roopoort vormt de verbinding tussen de Burgemeester van Roijensingel en de Parkstraat. Vanaf de singel is de weg alleen maar toegankelijk voor fietsers en voetgangers. Onlangs werd een aantal nieuwe woningen opgeleverd aan de Roopoort. Een van de eigenaren vroeg zich af hoe de Roopoort aan zijn naam gekomen was. Daar wordt in dit artikel nader op ingegaan. De geschiedenis van de Roopoort gaat zeker drie en een halve eeuw in de tijd terug.

Buitenwonen

Op de kaart van Joan Blaeu, die uit circa 1650 dateert, zien we ter hoogte van het bolwerk De Suikerberg (waar nu de Potgietersingel ligt),

aan de overkant van de stadsgracht een weggetje lopen. Dit weggetje begint op het punt waar de singel met een dubbele rij bomen beplant is. Het weggetje loopt vanaf de stadsgracht haaks naar links en vervolgens naar rechts. Het volgt daarmee exact de huidige loop van de Roopoort en de Westerstraat. Deze namen waren uiteraard destijds nog niet bekend.

Het gebied rond dit weggetje was nog onbebouwd. Om de stad lagen uitgestrekte landerijen. Blaeu heeft dat aangegeven door hier en daar een koe in te tekenen. In de achttiende eeuw veranderde de situatie. De binnenstad raakte vol. In de voorsteden voor de Diezerpoort (Nieuwstad), voor de Kamperpoort en voor de Sassenpoort

Wim Huijsmans

De Roopoort met rechts drie nieuwe huizen, maart 2010. (Foto Jan van de Wetering)

(Assendorp) vond toen de meeste nieuwbouw plaats. Omdat er geen vaste oeververbinding was vanuit de Luttekestraat naar de (huidige) Burgemeester van Roijensingel, bleef bebouwing aan deze zijde van de stad aanvankelijk achterwege. Komende vanuit de Luttekestraat kon je de stadsgracht alleen maar oversteken met een pontje, het zogeheten Luttekeveer.

Aardse paradijzen

In de achttiende eeuw woonden welgestelde families 's winters in de stad en zomers op hun buiten. Rond Zwolle stonden tal van havezaten en buitenplaatsen. In de Kamperstraat, de Koestraat en de Bloemendalstraat bezaten veel adellijke en vermogende families een stadshuis dat in het voorjaar verlaten werd. Met het personeel vertrokken men in april om pas in het najaar terug te keren. In de zomer genoot men van het landleven en van de natuur. In de vaak prachtig aangelegde tuinen ontving men gasten in prieel of tuinhuis om van gedachten te wisselen over politieke onderwerpen of gezellig bij te praten. Uitgebreide wandelingen werden gemaakt en men genoot van de onge-repte natuur. Vaak bleven de gasten ook enkele dagen logeren. Zo ook bij Rhijnvis Feith, die zodra het weer in het voorjaar het toeliet, op Boschwijk (aan de weg naar Heino) verbleef. Het werd hem soms wel eens te druk met al die gasten, want hij had zelf ook een groot gezin. Feith en zijn vrouw hadden namelijk negen kinderen. En zo groot was Boschwijk nu ook weer niet. Aan dezelfde weg naar Heino, op de hoek van de toenmalige Watersteeg (nu Kuyerhuislaan), lag ook het buitentje Landwijk van de familie Gelderman, dat omschreven werd als een 'aardsch paradijs'.¹

De gegoede burgerij in de stad probeerde het leven van de rijken na te volgen. Zij hadden meestal ook een aanzienlijk huis in een van belangrijkste straten van de stad, maar niet het vermogen om een tweede huis op het platteland te kopen. Het lag wel binnen hun financiële mogelijkheden om buiten de stadsgrachten ergens een stukje grond te kopen. Daar werd dan een tuin van gemaakt en een tuinhuisje neergezet.

Dit fenomeen deed zich in heel Nederland voor. Rond de steden lagen vele tuinen en lustho-

ven met idyllische namen. Weg van de drukte en de zomerse benauwdheid van de grote stad was het in de lusthoven heerlijk toeven. De zinnen werden geprikkeld door kleurrijke en welriekende bloemen. Het gezang van de vogels was er betoverend. Vele dichters hebben de lusthof beschreven zoals Hildebrand (N. Beets) in zijn Camera Obscura. In het verhaal over de familie Stastok zit Hildebrand in een prieel te lezen en praat hij over vroeger. Willem Bilderdijk bezong de lusthof op lyrische wijze in het volgende gedichtje:

*'In dien lusthof bloeit de vreugd
in omarming van de deugd,
strooit heur zilvren bloesembladen
op met thijm gevloerde paden,
waasemt heil en wellust uit.'*

Lust in de hof

In het gebied, dat zich globaal uitstreckte tussen de huidige Van Karnebeekstraat en de Willemsvaart, kochten vermogende burgers aan het begin van de achttiende eeuw een stukje grond en lieten daar een tuinhuisje opzetten. Zat men goed in de slappe was, dan nam men een tuinman in de arm om er een mooie tuin aan te leggen met een tuinhuisje. Evenals de zeer rijke families, die het genot op hun buitenplaatsen zochten, beleefde de gegoede burgerij plezier in hun eigen lusthof, die op loopafstand van hun woning gelegen was. Ook zij ontvingen daar vrienden en gasten. Er werd over alledaagse zaken gesproken of over actuele politieke onderwerpen. Er werd een pijpje gerookt en een glas wijn gedronken. Aan het eind van de dag wandelde men dan – al dan niet vast ter been – weer naar huis om de nacht binnen de poorten van de stad door te brengen. Als de poort gesloten was, kwam men er niet meer in, behalve tegen betaling.

Het tuinhuis of de hof was voor jonge mensen een aangename plek om elkaar beter te leren kennen. De romantiek vierde er hoogtij. In de beslotenheid van de hof werden aardige en lieve woordjes gewisseld, die uiteindelijk konden leiden tot een echtelijke verbintenis. Het tuinhuis was ook de plek waar Willem la Clé de herenliefde bedreef. Rond 1780 had hij een hof met een tuinhuisje buiten de Diezerpoort waar tegen de avond

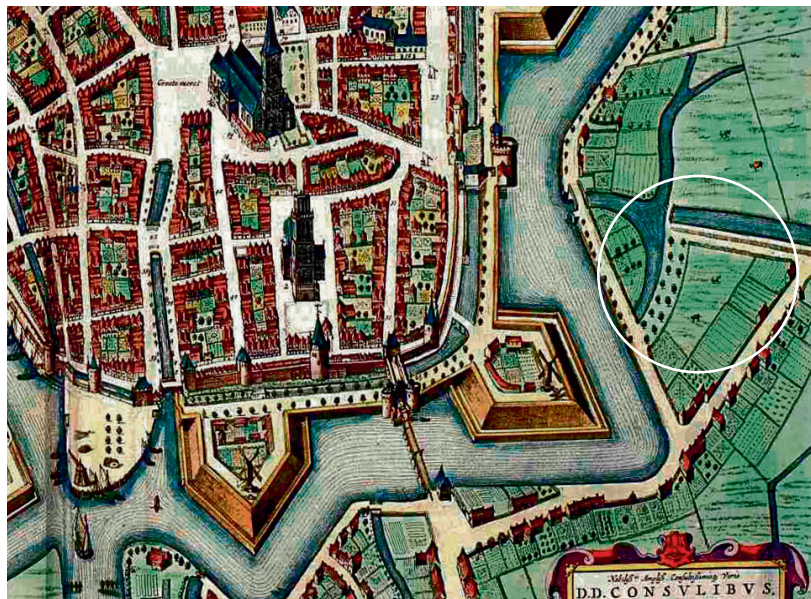
jonge heren niet alleen voor een glas wijn en een pijpje tabak werden uitgenodigd. Hij werd voor zijn wellustige en ‘infame’ handelingen zwaar gestraft.²

Vereniging van eigenaren

Rond 1750 bezat een aantal burgers van Zwolle enkele hoven en landerijen in het Klein Wezenland, die te bereiken waren via een kleine poort. Dat poortje stond aan de ingang van een weggetje, dat later de naam kreeg van Roopoort omdat die kleine poort waarschijnlijk uit rode baksteen was opgebouwd en bedekt met rode dakpannen. Ook de levering van rode verf in latere tijd geeft wel aan dat de poort rood van kleur was. Dit poortje – het was van geringe omvang – werd in 1722 voor het eerst genoemd. Uit 1751 is een document bewaard gebleven waaruit blijkt dat de poort hoognodig gerepareerd moest worden. Het luidt aldus:

‘Vermids de poorte voor de gang na [= naar] de Hoven en Landen in de Kirmerije agter de Gelderse Toren zederd enige tijd vervallen en eindelijk geheel is weg geraakt, en zulks tot merklijk nadeel en onvrijheid van die Hoven en Landen is strekkende; zo hebben de geïnteresseerdens geresolveerd [= besloten] daar ter plaats wederom een nieuw poorte te doen zetten, verbindende zig jeder zijn aandeel daar toe te betalen volgens de aaloude usantie [= gewoonte] zo ras dezelve zal wezen gemaakt, en hebben tot het bezorgen [= zorgen dat het ook gebeurt] van dien verzogt de mede geïnteresseerde de Heer D.H. Rietberg. In kennisse van waarheid hebben de geïnteresseerdens deze getekend. Zwolle, 3 junii 1751.³ Dan volgen de namen van Derk Hermen Rietberg, Geertruid Roijer, Henrik Hakvoord, J. Dumpel, E. van Muijden, Ida Weijenberg en J. van Hattum.³

Er was dus sprake van een soort vereniging van eigenaren, die hun bezit in de Kirmerije voor derden hadden afgesloten met een poort. Via deze poort, gelegen aan de singel, kon men de hoven en landan bereiken. Met de Kirmerije, ook wel Kirmerie genaamd, werd het gebied aangeduid tussen de stadssingel en waar nu ongeveer het station ligt. Aan het eind van de achttiende eeuw kwam een groot deel van dit gebied in het bezit van het

Hervormd Weeshuis en kreeg het de naam Klein Wezenland. Met het Groot Wezenland werd het eigendom van het weeshuis aan de oostzijde van de stad aangeduid. De Kruidtoren stond aan het eind van de Luttekstraat aan de stadgracht. De poort was aan vervanging toe en de gezamenlijke eigenaren beloofden plechtig dat ieder zijn deel zou betalen. Rietberg was degene van de ‘geïnteresseerdens’, die erop zou toezien dat het werk werd uitgevoerd en bij wie de rekeningen konden worden ingediend. Van de ondertekenaars behoorden er drie tot families die op bestuurlijk gebied in Zwolle de lakens uitdeelden en zeer goed bij kas waren (Roijer, Van Muijden of Muiden, en Rietberg). De overige vier waren ook niet onbemiddeld. Van Hattum was advocaat en de vader van Burchard Joan van Hattum, de schrijver van *Geschiednissen der stad Zwolle*, 1767-1775, en mevrouw Weijenberg bezat twee panden aan de Grote Markt (waar nu de Harmonie staat).

Van de ‘geïnteresseerdens’ van de Roopoort is een aantal archiefstukken bewaard gebleven. In 1767 werden zij opnieuw opgeroepen voor een gezamenlijke vergadering op het Refter aan het Bethlehems Kerkplein. Andermaal was het hoognodig dat de ‘poort weder wierde hersteld en voor vorder verval bevrijd, opdat niet geheel weg rake,

Detail uit de plattegrond van ‘Swolla’ van Joan Blaeu, circa 1650. Het weggetje waar tegenwoordig de Roopoort loopt is omcirkeld. (Collectie HCO)

Per ord. Mons. H. Engeler vwaerden
 Aan De Rode poorte voor de heeg en het
 1800 Weezenlant Deb[e]t aan J. Gijswijt.

24 feb.	2 heek tiller maast	3
	een nieuwe groote spanduem 3 p.	15
	een ende een andere gen.	6
	2 groote krammen	10
	nog 30 gr. een nagel	1
1 maart	een heek tiller maast	3
	een nieuwe groote spanduem	15
	2 gr. krammen	10
1 okt	aan en duem ende an	4
4 okt	30 groote bea nagel 8 heek in 13 tel heek	8
	nog een kram	1
	een slotter maast	4
	een nieuwe plaat	1
6 okt	2 plaat krammaast en 30 penne op	16
	nog 2 groote b. 4 heek v.	3
	2 daltus	4
	2 gr. krammen maast	1
7 okt	2 nieuwe platen net 20 penne op de poort	6
	nog 8 spijkers 13 heek 8 tel.	7
	1 nieuwe gr. wandel 2 krammen 1 gr. wandel	10
	plaat	
Voldaan d. 22 feb. 1801		
J. Gijswijt		
Jan 7 - 8 - 0		

Rekening van J. Gijswijt voor in het jaar 1800 geleverde smidswaaren, onder meer hengsels, krammen, nagels, platen en twintig dakpannen. Het opschrift luidt: 'Per ord[r]e Mons(ieur) H. Engeler voor de erven Aan De Rode poorte voor de steeg in Het Weezenlant Deb[e]t aan J. Gijswijt.' De rekening is voldaan in februari 1801. (Collectie HCO)

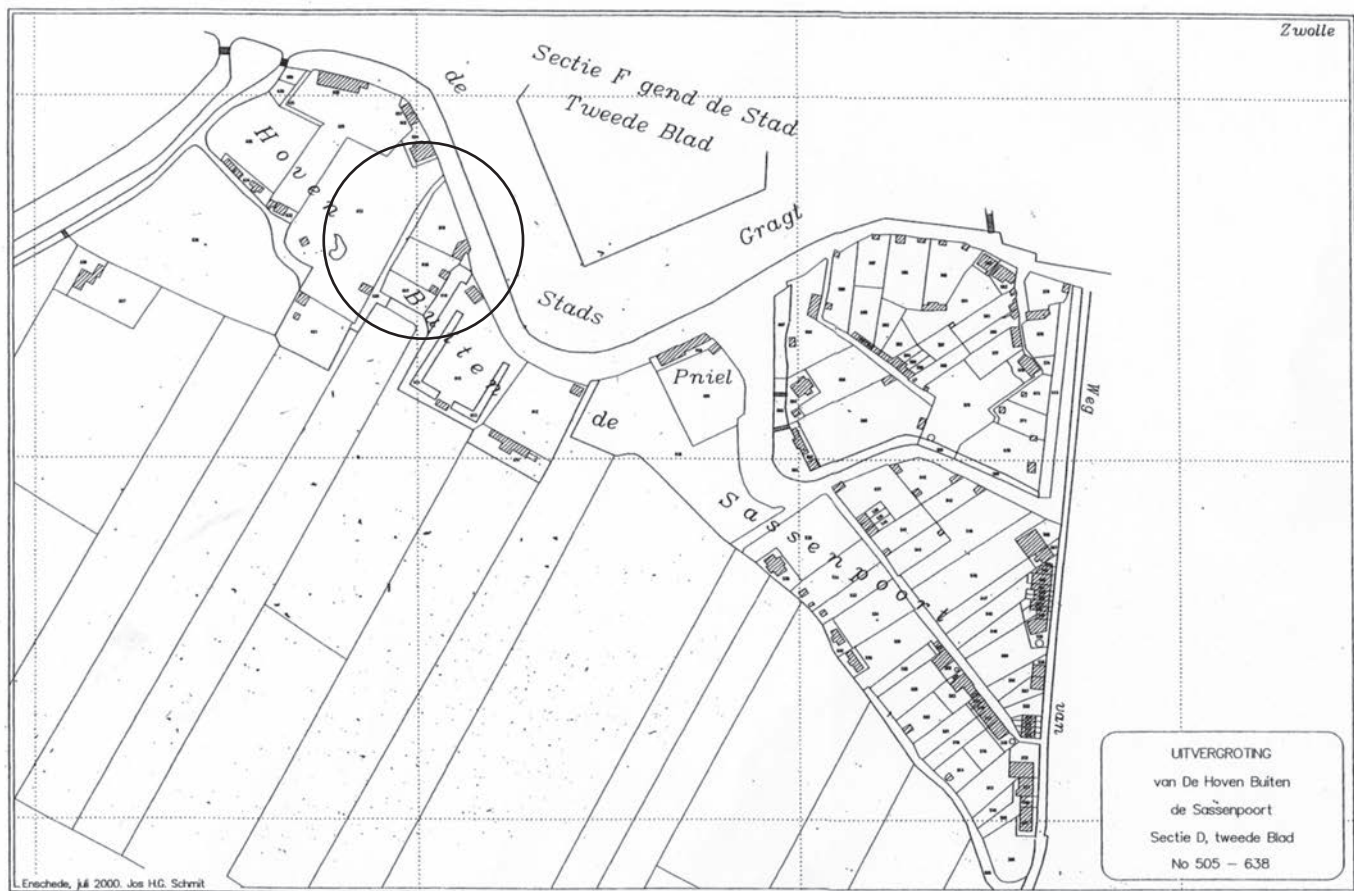
tot merkelijk nadeel en onvrijheid van de hoven en landen.' Onder de opgeroepen stonden nu ook de namen van P.T. Goltz en R. van Sonsbeek, beiden lid van het Zwolse stadsbestuur.

Het is jammer dat van dit gezelschap, dat de Roopoort in stand wilde houden, slechts weinig archiefstukken bewaard gebleven zijn. Het laatste stuk dateert uit 1828. Tussen de stukken zitten vele kwitanties voor onderhoud van de poort. Om de zoveel jaar moesten de hengsels worden vermaakt of werden er nieuwe grendels geleverd. Het aantal krammen, spijkers ('nagels') en boutjes werd op de rekeningen precies vermeld. De uitgave voor rode verf op een van kwitanties verklaart andermaal de naam van de poort. Voor het dak van de poort werden in 1800 twintig nieuwe pan- nengeschaft.⁴

Er is een ongedateerde rekening uit circa 1820 bewaard waarbij G.A. Engeler als gemachtigde van de belanghebbenden van de Roopoort optrad. Hij had in totaal een bedrag van negen gulden, zeven stuiver en acht penningen voorgeschoten. Dit bedrag werd hoofdelijk verdeeld. Ieder moest per hof of per stuk land – te bereiken via de Roo- poort – een bedrag van vijftien stuiver en tien penningen betalen. Met grote letters staat onder de rekening: bovenstaande voldaan.

Van hof naar stadsvilla

Rond 1850 veranderde de situatie drastisch. In 1819 was de Willemsvaart gegraven. Een nieuwe haven werd aangelegd nabij de Eekwal. Over de stadsgracht kwam rond 1845 een voetbrug te liggen, die de verbinding vormde tussen de Lutte- kestraat en het Klein Wezenland. Deze kleine brug werd in 1875 vervangen door een nieuw exem- plaar die we nu kennen als de Nieuwe Haven- brug. Rond 1860 werd Zwolle aangesloten op het spoorwegennet. In 1864 kwam de spoorbrug over de IJssel klaar en met de bouw van het station werd het gebied tussen het station en de stad een gewilde locatie om te bouwen. Het stadsbestuur was van mening dat de singels, zeker voor reizigers die per spoor de stad bezochten, een zekere voornaamheid' moesten uitstralen. Vandaar dat langs het Klein Wezenland (nu Burgemeester van Roijensingel) uitsluitend stadsvilla's en riante herenhuizen gebouwd mochten worden met grote tuinen. Dit ging ten koste van de vroegere hoven. De nieuwe huizen werden onder archi- tectuur gebouwd en waren bestemd voor rijke kooplieden, fabrikanten en hoge ambtenaren. Men woonde daar 'op den hoogsten stand'. Het huis Klein Wezenland (Burgemeester van Roijen- singel) 5 is tussen 1875-1877 gebouwd voor mr. L.J. Rietberg, kantonrechter. Deze familie had daar grond liggen. Onder de 'geïnteresseerdens' van de Roopoort komt deze naam ook voor. In elk geval twee huizen langs de Burgemeester van Roijensingel zijn 'ontstaan' als tuinhuis. Nr. 8 is in de jaren 1842/1844 gebouwd voor H.A.D.J. baron van Haersolte. Rond 1900 is dit pand met een verdieping verhoogd. Hetzelfde geldt voor nr. 9, oorspronkelijk ook een tuinhuis of koepel, dat in

1907 een verdieping er bij op kreeg en tot woonhuis ging dienen voor J. ten Doesschate.⁶

Bij alle bouwactiviteiten langs de singel bleef de Roopoort gehandhaafd. Na verloop van tijd was er behoefte aan een woning voor de koetsier, een stal voor het paard en berging van de koetsen. Deze koetshuizen werden achter de kapitale panden aan de singel gebouwd. De woningen Roopoort 2, 3 en 4 zijn oorspronkelijk gebouwd als koetshuizen. Roopoort 3 hoorde bij Huize Eekhout, Roopoort 2 werd in 1908 gebouwd als stal, koetshuis en koetsierswoning voor rekening van P. Dorhout Mees, burgemeester van Zwollerkerspel. Architect was H.J. Voogden. In de bouwvergunning stond vermeld dat het bouwterrein achter de zogeheten Roopoort aan het Klein Wezenland gelegen was.

Niet meer doodlopend

De Roopoort bleef zeker tot in de jaren twintig van de vorige eeuw een doodlopende steeg, die slecht verlicht was. Mensen die niet bekend waren in Zwolle en vanuit de stad op weg waren naar het station, liepen nog wel eens per abuis de Roopoort in. Immers, vanuit de stad was het de eerste weg rechts. Zo ook volgens een bericht in de Zwolse Courant van 2 december 1902. Een man en een vrouw uit Kampen kwamen uit de stad. Zij waren op weg naar het station. Het was aardedonker in de Roopoort. Ter hoogte van de tuinmanswoning van de heer Eekhout (Roopoort 3) raakten ze in de sloot. Met een nat pak en bibberend van de kou vervolgden zij hun weg via het Klein Wezenland naar het Kamper boemeltje. De journalist van de Zwolse merkte op dat een lantaarn in de

Kadastraal Minuutplan 1830, uitvergroting van de hoven buiten de Sassenpoort. De Roopoort is omcirkeld. (Uitgave 2000, collectie HCO)

De huisnummers (vlnr.) 9, 8 en 7 van het Klein Wezenland (Burgemeester van Roijensingel) omstreeks 1900, nog voordat de panden 8 en 9 er een verdieping bij kregen. (Collectie HCO)

Deelnemer aan het Zwolle 700 spel in Park Eekhout staat op zijn beurt te wachten voor Roopport 3, 1930. (Collectie HCO)

Roopport wel zeer gewenst was. Ook de bewoners hadden wel behoefte aan wat verlichting. De koetshuizen werden van lieverlee verbouwd. Uit de stal van het koetshuis verdwenen de paarden en huisvestte vanaf circa 1920 het automobiel van meneer. De koetsier werd particulier chauffeur. De hooizolder werd slaapkamer.

De Roopport werd circa 1920 doorgetrokken. Dat viel samen met de bouw van huizen aan de Westerstraat. Het werd helemaal druk in de Roopport toen er ook gebouwd werd aan de Parkstraat en de Parkweg. Daar verrezen vanaf 1930 en latere jaren riante woningen.

Nieuwe burens

In 1933 werd dr. J.E. baron de Vos van Steenwijk benoemd tot burgemeester van Zwolle. Hij was van huis uit astronoom maar had ook bestuurlijke kwaliteiten. Hij werd de opvolger van zijn schoonvader, mr. dr. I.A. van Roijen, die op nr. 13 van het Klein Wezenland woonde en bleef wonen. Uit erkentelijkheid voor de vele diensten aan de stad bewezen, werd het Klein Wezenland omgedoopt in Burgemeester van Roijensingel. Na zijn benoeming tot burgemeester van Zwolle liet De Vos van Steenwijk een modern en comfortabel huis bouwen op de hoek van de Roopport en de Parkweg. Hij trok daarvoor architect Frans den Tex aan uit Amsterdam. Toen het huis gereed was, bleek de ingang aan de Roopport gesitueerd. De Roopport was echter geen officiële straatnaam. Snel werd in deze tekortkoming voorzien. Aan de gemeenteraad werd door B & W op 25 april 1934 het volgende voorstel gedaan:

‘Aangezien de weg in den volksmond bekend is onder den naam Roopport en deze naam ook reeds wordt genoemd in oude documenten o.a. in een boek berustende in het gemeentearchief, waarin een aantekening voorkomt uit 1801 en waarin wordt gesproken van “een hof in ‘t Wesenland agter de Kruidtoorn in de Rodepoort”, lijkt het ons gewenscht dat de naam Roopport officieel aan den weg wordt gegeven.’

Conform dit voorstel werd besloten. Het onderzoek naar de Roopport zal wel niet zo grondig geweest zijn, want de naam Roopport kwam ook voor 1801 al voor. De Kruidtoren of Gelderse

toren, waarvan in het raadsvoorstel sprake is, stond aan het eind van de Luttekestraat aan de stadsgracht en is in het begin van de negentiende eeuw afgebroken.

Het huis van De Vos van Steenwijk kwam in juli 1934 gereed. Hij woonde er tot 1937, toen hij werd benoemd tot burgemeester van Haarlem. Het huis kwam daarna in bezit van het provinciaal bestuur en diende als woning voor de commissaris van de koningin in Overijssel. Het gouverneurshuis aan het Ter Pelkwijkpark was weliswaar veel groter, maar niet geschikt als woning, zeker niet om daar koninklijke gasten te ontvangen.

In 1946 nam ir. J.B.G.M. ridder de van der Schuuren zijn intrek in het pand aan de Roo-

poort. Hij bekleedde het ambt van commissaris van de koningin in Overijssel ruim zestien jaar. Omdat hij in november 1958 twaalf en een half jaar de hoogste gezagsdrager in Overijssel was, werd hem en zijn echtgenote in de Roopoort een serenade gebracht door Zwolse muziekverenigingen. Vanaf het balkon sloeg het echtpaar de lange stoet van verenigingen gade. De Roopoort kreeg een ongekende massa mensen te verwerken. Nog nooit was er zo veel muziek te horen in de anders zo rustige straat.

Bij tijd en wijle ondervonden de bewoners ook wel problemen met de aanwezigheid van zo'n hoge piet in hun naaste omgeving. Als er koninklijke gasten op bezoek kwamen in Zwolle

Koningin Juliana en prins Bernhard inspecteren een erewacht in de Roopoort, waar zij logeren in de woning van de commissaris van de koningin, oktober 1949. Op de achtergrond Roopoort 3. (Collectie HCO)

en zij bleven overnachten, dan diende het huis van de commissaris als logeeraadres. De straat werd dan afgesloten. Zo logeerden koningin Juliana en prins Bernhard er in oktober 1949. Op 25 september 1963 bracht prinses Beatrix er de nacht door bij haar bezoek aan Overijssel. Ruim acht jaar later bezocht zij samen met prins Claus Zwolle. De nacht van 25 op 26 augustus 1971 waren zij te gast in de woning van de commissaris. Ook de vaste bewoners konden rustig slapen: de Roopoort werd door de Zwolse gemeentepolitie bewaakt.

Roopoort als snelweggetje

Kwam men vanuit de Roopoort, dan was het oversteken van de Burgemeester van Roijensingel bijzonder gevaarlijk. Ook in de vergadering van de gemeenteraad kwam in 1954 dit gevaarlijke oversteekpunt aan de orde. Voorgesteld werd om het trottoir langs de singel te laten doorlopen zodat wielrijders wel moesten afstappen. Zelfs werd overwogen om een deel van de Roopoort af te sluiten. Maar dat stuitte op groot bezwaar. Een van de gemeenteraadsleden merkte op dat de Roopoort voor handelsreizigers die laat waren en voor anderen die naar het station moesten om de trein nog te halen, een onbetaalbaar ‘snelweg-

*De Roopoort op de
stadsplattegrond van
Zwolle omstreeks 1960.
(Particuliere collectie)*

getje’ was. Maar zoals we wel vaker zien, er werd uitgebreid over gesproken maar er kwam geen verandering in de situatie. Op 11 december 1954 besloot de raad dat het inrijden van de Roopoort onbelemmerd bleef. Immers, zouden de fietsers op de singel moeten afstappen, dan leverde dat een groot gevaar op omdat de auto’s op dat stuk weg meestal zeer snel reden...

Alle goeds van boven?

Zeker voor mensen, die met de trein naar Kampen willen, is de Roopoort vanuit de Luttekstraat ook nu nog de kortste weg. Door de schamele verlichting werd de Roopoort in de avonduren gemeden. In de politieberichten kwam de Roopoort geregeld voor. Het aantal bedreigingen, verkrachtingen, overvallen en berovingen, met name in het smalle gedeelte van de Roopoort, nam jaarlijks toe. De nabijheid van Park Eekhout, waar (voor de renovatie in 2002) tijdens de nachtelijke uren ook allerlei zaken voorvielen die het daglicht niet konden verdragen, versterkte het gevoel van onveiligheid in de Roopoort. Het was dan ook geen verrassing dat de bewoners van de Roopoort destijds geen behoefte hadden aan een toegang vanaf de Roopoort naar Park Eekhout. Via die toegang konden zij – zo had de gemeentelijke commissie voor ruimtelijke ordening en volkshuisvesting in 1982 bedacht – snel bij het dierenparkje komen en het verzorgen en het beheer van de dieren in het park bij toerbeurt op zich nemen. Maar daar hadden de bewoners weinig zin in. Waarop de commissie concludeerde: jammer, maar het is niet anders...

Dat niet alle goeds van boven komt, ondervonden de bewoners in februari 1999. Grote kolonies spreuwen waren in de buurt neergestreken. De bewoners waren er niet blij mee. Volgens een van hen regende het bijna letterlijk uitwerpselen. Dat zorgde voor stank en vervuilde auto’s. Van de zijde van de gemeente werden de bewoners gerustgesteld. Het euvel was van voorbijgaande aard. Zodra de spreuwen zouden gaan nestelen, dreef de bui over...

In december 2000 ontquam de Roopoort aan een ramp. Sinds 1967 is aan de Roopoort op nr. 3 het rietdekkersbedrijf van Demmer geves-

tigd. Vandalen hadden riet dat naast de woning van Demmer lag opgeslagen, aangestoken. De brandweer wist het vuur gelukkig snel te blussen, waardoor de Roopoort een ramp bespaard bleef.

Tot slot

Per dag passeren tientallen mensen de Roopoort. Afgezien van een haastige fietser kun je er rustig lopen. Het uitzicht naar links en naar rechts in het smalle deel van de Roopoort is miniem. Een gietijzeren hekwerk, gemetselde tuinmuren, afgedekt met ezelsruggen en bedekt met klimop, en schuttingen van hout en betonplaten omzomen dit deel van het straatje. Zicht op de achterzijde van de stadsvilla's aan de Burgemeester van Roijensingel en op Park Eekhout wordt je ontnomen. In de zomer zorgt het blad van de bomen voor een groene boog of tunnel. De verlichting geeft je 's avonds het gevoel dat je er veilig kunt lopen. De bewoners van de Roopoort mogen zich gelukkig prijzen te wonen in dit uniek stukje Zwolle met een heel bijzondere geschiedenis.

Noten

1. Jan ten Hove, *Een aardsch paradijs; de buitenplaatsen Boschwijk, Landwijk en Veldwijk nabij Zwolle*. Zwolle, 1994
2. HCO, Stadsarchief van Zwolle, toegang 700, inv.nr. 3876
3. HCO, Archief Genootschap tot instandhouding van de Roopoort. toegang 995, inv.nr. 1
4. idem, inv.nr. 2
5. De bouwkundige gegevens van de huizen zijn ontleend aan: *Inventarisatie jongere bouwkunst 1850-1940, objecten gemeente Zwolle*, door het Oversticht in 1988
6. Zie 'De Oude Gaper, Herinneringen rond een oude en vermaarde drogisterij', in: *Zwols Historisch Tijdschrift* 21 (2004) nr. 4

De ingang van de Roopoort vanaf de Burgemeester van Roijensingel, tussen de huisnummers 4 en 5. Omstreeks 1970. (Collectie HCO)

Het smalle deel van de Roopoort, richting Burgemeester van Roijensingel, maart 2010. In de zomer zorgt het blad van de bomen voor een groene tunnel. (Foto Jan van de Wetering)

Herman J. Oosterwijk (1886-1979), een weinig bekende Zwolse kunstschilder

Rob Enthoven en
Willem Oosterwijk

De huisschilder en kunstschilder Hermanus Johannes Oosterwijk werd in 1886 geboren als zoon van de Zwolse metselaar Anton Oosterwijk en Marie Fiselier uit Raalte. Zijn moeder was afkomstig uit een muzikale familie. Als kind tekende Oosterwijk al veel, ook was hij geïnteresseerd in schilderkunst. In zijn jonge jaren was hij een bon vivant met een fraaie krulsnor. Om in zijn onderhoud te voorzien werkte hij als huisschilder.

Oosterwijk trouwde in 1912 met de 21-jarige Gerritdina Hansman uit Heino. Zij kregen vijf kinderen waarvan er twee, evenals hun moeder, jong aan tbc overleden. In 1919 hertrouwde hij met Marie Broenink. Dit huwelijk werd met elf kinderen gezegend, waarvan er nu nog zes in leven zijn.

Ontmoetingsplek voor vakgenoten en bekenden

Uit Zwolse adresboeken blijkt dat H.J. Oosterwijk van 1912 tot 1922 op Vischpoortenplas 9 heeft gewoond, vanaf 1924 tot en met 1929 stond hij ingeschreven op Bitterstraat 60 en vanaf 1931 op Sassenstraat 22, bijna in de schaduw van de Grote of Sint Michaëlskerk. Aanvankelijk werd achter zijn naam als beroep: schilder, behanger en decorateur vermeld. Vanaf 1933 werden daar nog kunsthandel en lijstenhandel aan toegevoegd. Op het laatste adres tegenover de Rodeleeuwsteeg bevond zich behalve zijn schildersbedrijf ook de winkel voor lijsten en schilderbenodigdheden. Hierover zwaaide echtgenote Marie de scepter. Oosterwijk werkte als huisschilder, bovendien lijstte hij werk van andere kunstenaars in. Zelf maakte hij de eenvoudige lijsten, voor de wat

Het echtpaar Herman en Marie Oosterwijk - Broenink. (Particuliere collectie)

Boerenweggetje, schilderij door H.J. Oosterwijk. (Particuliere collectie)

betere stukken werden bij een fabriek ornamentlijsten, gemaakt van vergulde gipsen afgietsels, besteld. De winkel werd een ontmoetingsplek voor vakgenoten en bekenden. De schilders Han Prins, Teun van der Veen, Stien Eelsingh en Evert Bomhof kwamen er geregeld over de vloer. Er werd dan thee gedronken en over kunst gepraat.

De winkel was tegelijk ook een galerie waar eigen werk te koop werd aangeboden. Oosterwijk's prijzen waren over het algemeen niet hoog. Hij was wat dat betreft ook niet erg zakelijk. Grote uitgewerkte atelierstukken deden honderd, honderdvijftig, soms tweehonderd gulden, maar als iemand vlak na de oorlog voor een 25-jarige bruiloft een schilderij zocht, werd wel eens zomaar een groot stuk verkocht voor een 'vriendenprijs'. Een aardige klant kreeg al snel dertig procent korting. Veel werd er verkocht aan toeristen. Vooral vlak na de oorlog wilden Amerikanen en Canadezen graag een herinne-

ring aan Holland in de vorm van een schilderij mee naar huis nemen. Zij konden met sigaretten, chocolade of geld betalen. Voor weifelende klanten werd weinig geduld opgebracht. Als iemand van de familie ging trouwen, mochten ze een werk uit de winkel uitkiezen.

Volledig autodidact

Oosterwijk tekende en schilderde graag. Maar door de week werkte hij van 's ochtends zes tot een uur of negen 's avonds, doorgaans kwam hij daarom pas in het weekend aan het kunstschilderen toe. Vooral op zondag trok hij er met de fiets op uit naar de IJssel, Salland of de Veluwe, zijn ezel aan de stang gebonden en zijn schilderskist achterop. Vaak nam hij ook nog één of twee van zijn kinderen mee op diezelfde fiets. Meestal werd dat een rondje Den Aalderdink (Heino) of IJssel. Een schetsboekje was altijd bij de hand. Oosterwijk schilderde graag in en rond Heino,

Schepen, schilderij door H.J. Oosterwijk. (Particuliere collectie)

waar familie van zijn eerste vrouw woonde. De Heinose huisarts Doyer had omstreeks 1960 vier schilderijen van zijn hand in huis hangen. Oosterwijk werkte zeer snel. Soms werd er meer dan één schilderij per dag gemaakt.

Het buiten in de natuur schilderen van bomen, luchten, water, bos en heide was zijn passie. Veldstukken van olieverf werden snel nat op nat geschilderd. Vooral boerderijen, de IJssel en het landschap van Salland waren favoriete onderwerpen, evenals een kudde schapen op de heide of solitaire bomen aan een zandweg met op de achtergrond een ploegende boer. Soms werden veldstukken in zijn atelier verder uitgewerkt. Stadsgezichten van Zwolle, zoals de Sassenpoort en de Burgemeester van Roijensingel, werden regelmatig geschilderd omdat deze goed, aan Zwollenaren en toeristen, verkocht konden worden. Stillevenen van bloemen in aquarel en krijt maakte hij ook wel. Oosterwijk was een volledige autodidact, naar model of naakten heeft hij nooit gewerkt. Bovendien was hij als actief gelovig katholiek er waarschijnlijk te puriteins

voor. Portretten heeft hij zelden gemaakt. Enkele etsen, die met behulp van een linnenmangel werden afgedrukt, heeft hij geprobeerd te maken maar daar zijn er slechts een paar van bewaard gebleven.

Han van Meegeren, de meestervervalser uit Deventer, liet soms werk bij hem inlijsten. Diens nicht kwam daarvoor dan in de winkel. Oosterwijks jongste zoon André kan zich nog herinneren dat hij met zijn vader in het Rijksmuseum te Amsterdam was en dat Han van Meegeren naar hem toe kwam en tegen hem zei: 'Herman, Herman ze zitten achter me aan... Als ze me in de gevangenis stoppen overleef ik dat vast niet.' Vervolgens raakten zij met elkaar in gesprek over een schilderij waarvan het toen niet duidelijk was of het door Jan Steen dan wel Judith Lijster was gemaakt. Een paar dagen later werd Van Meegeren daadwerkelijk opgepakt.

Restaurator

Oosterwijk was behalve huisschilder ook restaurator van lijsten en schilderijen. Hij verrichtte voor de toenmalige gemeentearchivaris een aantal restauraties van schilderijen die in het oude stadhuis, waar het gemeentearchief toen nog gevestigd was, hingen. Fresco's op de muur van de Onze Lieve Vrouwekerk aan de Ossenmarkt werden ook door hem gerestaureerd. Complete apostels vielen soms met kalk en al van de muur. Deze werden door hem zo fraai hersteld, dat men niets meer van de beschadiging terug zag. Ook voor het POM (Provinciaal Overijssels Museum) zou Oosterwijk voor 1940 restauratiewerkzaamheden hebben verricht. Voor Odeon en de Buitensociëteit schilderde hij complete decorstukken en doeken. Helaas is hier niets van bewaard gebleven.

Oorlog

In de oorlog was Oosterwijk principieel geen lid van de door de Duitsers ingestelde kunstkamer. Hij ging wel op bezoek bij mensen die waren opgepakt, zoals burgemeester Van Karnebeek die in de gevangenis van Almelo zat. Hij bracht deze dan extra spullen en eten. Aan het eind van de oorlog zat Van Karnebeek nog een paar dagen

ondergedoken bij Oosterwijks achterbuurvrouw de apothekeres Janny Beuze, die zelf in het Zwolse verzet zat. Oosterwijks toen nog jeugdige zonen Frans en Willem maakten samen van een tafel een soort postool met een kleedje erover, omdat Van Karnebeek niet naar het gewone toilet kon vanwege de kans om gezien te worden. Dat toilet viel namelijk alleen te bereiken via de apotheek, waar mensen in en uit liepen. De lieve broertjes overlegden toen of ze nu wel of geen spijkertjes uit de stoel zouden laten steken.

Na de oorlog liet Oosterwijk niet veel over die tijd los. Theo en Willem weten wel dat hij zijn, in hun eigen huis ondergedoken, joodse burenhulp waar hij maar kon. Zo werd hen ondermeer het eten door een dakraam aangereikt. Deze joodse buurman is uiteindelijk opgepakt en heeft het concentratiekamp niet overleefd. Diens vrouw wel en zij heeft voor Oosterwijk in Israël een sinaasappelboom met zijn naam erop geplant. Oosterwijk verrichtte verzetsdaden samen met zijn neef Paul Oosterwijk, die op het Zwolse arbeidsbureau werkte. Zo was hij betrokken bij

het aanmaken van valse 'Ausweisen', door stempels voor Paul na te maken. Die stempels werden bewaard achter schilderijen in de huiskamer. Paul deed gevaarlijker werk voor het Zwolse verzet, bovendien had hij contacten met de landelijke verzetsgroep 'Je Maintiendrai'. Hij werd verraden tijdens een maandelijkse vergadering in Amsterdam bij het centraal register voor persoonsbewijzen. Paul Oosterwijk werd overgebracht naar de beruchte gevangenis aan de Weteringschans, vervolgens naar de gevangenis in Utrecht, kamp Vught, concentratiekamp Sachsenhausen en tenslotte vermoord in Bergen Belsen. Zijn naam staat vermeld in het boek van Nederlandse verzetshelden op het binnenhof, waarvan iedere dag een bladzijde wordt omgeslagen 'opdat zij niet vergeten worden'.

Door de betrokkenheid bij verzetswerk werd Oosterwijks vrouw echter steeds zenuwachtiger (zelf was hij volgens zijn zonen een 'ijskoude'), zodat besloten werd om met het gezin onder te duiken bij familieleden op het platteland. Marie was namelijk afkomstig van een boerderij uit

Herman Oosterwijk met zijn schildersezel en palet. (Particuliere collectie)

Herman Oosterwijk met vier van zijn zoons, Anton, Jan, Herman en Gerard. (Particuliere collectie)

Stilleven, schilderij door H.J. Oosterwijk. (Particuliere collectie)

Langeveen (Twente). Ze zaten daar soms verstopt onder de vloer van bakkerij Broenink, die eigendom van een broer was.

In de oorlog was overal gebrek aan. Daarom kon Oosterwijk in die periode slechts op karton en jute schilderen. Zoon Theo herinnert zich nog een tocht naar de Talens fabriek te Apeldoorn met de Apeldoornse spoorlijn om enige tubes verf te kunnen kopen.

Na de bevrijding kreeg het schildersbedrijf steeds meer werk, Oosterwijk had op een gegeven moment zo'n dertig schildersknechten in dienst. In de jaren vijftig werd het schildersbedrijf aan drie van zijn zonen overgedragen, waardoor hij meer tijd kreeg om zich op het kunstschilderen toe te leggen. In 1966 ging het schildersbedrijf failliet.

Op 18 april 1947 werd in Zwolle de Zwolse Schilders Vereniging 't Palet' opgericht. De doelstelling van de Vereniging was om 'contact tot stand te brengen tusschen hen, die zich met beeldende kunst bezig houden uit hoofde van beroep of als amateur.'¹ Oosterwijk is geen lid van deze vereniging geweest. Hij vond hun schilderswijze te modern.²

Na een beroerte ging het schilderen sterk achteruit, de penseelstreken werden breder en grover. Op 3 oktober 1979 overleed Herman Oosterwijk op 93-jarige leeftijd te Zwolle. Hij werd aldaar begraven.

Tentoonstelling

Er is een stichting opgericht met het doel het werk van de Zwolse schilder H.J. Oosterwijk onder de aandacht te brengen. In dat verband wordt er vanaf 1 mei tot en met 31 juli 2010 een tentoonstelling gehouden in de Grote of St. Michaëlskerk in Zwolle. De tentoonstelling is vrij toegankelijk. Voor meer informatie, zie de website: www.hjoosterwijk.nl.

* De gegevens voor dit artikel zijn vooral aangedragen door familieleden van H.J. Oosterwijk, met name zoon Theo, voormalig werknemer van de Philipsvestiging te Zwolle, zoon André, voormalig schoolhoofd te Hoonhorst, en zoon Wim, voormalig chirurg te Delft.

Noten

1. Han Douma, notulen 1947, archiefbloknr. 949, HCO
2. Mondelinge mededeling van André Oosterwijk

Overdracht redactiearchief *Zwolse Courant*

Het redactiearchief van de *Zwolse Courant*, grotendeels opgebouwd in de periode 1977-1999, is op donderdag 18 februari jl. officieel overgedragen aan het Historisch Centrum Overijssel. Nadat de *Zwolse Courant* was opgegaan in de Stentor en de centrale redactie in Apeldoorn werd ondergebracht, verhuisde ook het archief naar de Veluwe plaats waar het hoofdkantoor van krantenuitgeverij Wegener is gevestigd. Nu het digitale tijdperk is aangebroken, zoeken journalisten hun gegevens echter niet meer in kasten en mappen, maar gewoon op hun computer in het digitaal archief van de krant of op Google. Het oude archief kwam letterlijk en figuurlijk onder een flinke laag stof te liggen, want niemand keek er nog naar om. Gelukkig waren er echter mensen die het bestaan van het archief niet vergeten waren en beseften dat deze historische collectie niet verloren mocht gaan. Een daarvan was Jacqueline van der Maten - Hasselt uit Zwolle, die van 1985 tot 2003 werkzaam was in het redactiearchief. Op haar initiatief stemde de hoofdredactie van de Stentor er mee in dat het archief zou worden overgedragen aan het HCO, dat al vaker had laten weten de collectie graag in zijn bezit te willen krijgen. Van een simpele verhuizing van Apeldoorn naar de Zwolse Eikenstraat kon echter geen sprake zijn. Eerst moest een selectie worden gemaakt van wat wel of niet geschikt was voor het archief in Zwolle en vervolgens moesten de foto's en teksten keurig gerubriceerd in zuurvrije omslagen en daarna zuurvrije archiefdozen worden gestopt. Een kleine groep vrijwilligers, oud-medewerkers van de *Zwolse Courant*, is daarmee wekenlang aan de slag geweest.

Het belang van een goed archief

De collectie bestaat zoals gezegd uit foto's en teksten van personen en onderwerpen die in het laatste kwart van de vorige eeuw in de *Zwolse Cou-*

rant hebben gestaan. Daarbij gaat het niet alleen om Zwolle zelf, want het verspreidingsgebied van de krant was veel groter. Alles wat betrekking heeft op de provincie Overijssel is naar het HCO gegaan. De mappen die betrekking hadden op Meppel en omgeving zijn overgedragen aan de historische vereniging Oud Meppel, de mappen die de Veluwe betroffen zijn naar het streekarchief daar gegaan en het Erfgoedcentrum Nieuwe Land heeft de mappen gekregen die betrekking hadden op de Noordoostpolder en Flevoland.

De pionier van het redactiearchief van de *Zwolse Courant* zou wijlen mevrouw Berg kunnen worden genoemd. Als secretaresse van de redactie in de jaren vijftig en zestig knipte zij al teksten van belangwekkende onderwerpen uit de krant om die in grote bruine enveloppen te bewaren. Dat

Steven ten Veen

De Waterstraat, aan de achterkant van de Buitenkant, gezien in westelijke richting (naar het Rode Torenplein). Sanering uit het begin van de jaren zestig, foto Dolf Henneke. (Redactiearchief 'Zwolse Courant', collectie HCO)

De Pletterstraat, met doorkijkje naar de Diezerstraat. Sanering uit het begin van de jaren zestig, foto Dolf Henneke. (Redactiearchief 'Zwolse Courant', collectie HCO)

gebeurde echter wel volstrekt ongestructureerd. Van het ene onderwerp kon je wel iets in het 'archief' terugvinden, van het andere niet. En als mevrouw Berg ziek of met vakantie was, werd er niet geknipt.

De hoofdredactie onderkende echter steeds meer het belang van een goed archief en daarom kreeg Hessel Arendshorst in 1977 de opdracht om

een archief op te zetten dat gemakkelijk toegankelijk voor de journalisten zou zijn. Steeds groter werd het archief, dat uiteindelijk een omvang van meer dan duizend mappen zou krijgen. Ik heb er vaak in gezocht als ik artikelen over allerlei onderwerpen in Zwolle moest schrijven en het maakte me mogelijk om historische achtergronden goed te kunnen belichten en nieuwsfeiten beter te kunnen duiden. Hoeveel foto's de collectie omvat, is niet precies bekend. Meer dan tienduizend zullen het er zeker zijn, want 316 dozen met foto's zijn naar het HCO gegaan. De foto's zijn voornamelijk gemaakt door persfotografen als Dolf Henneke, Jan Drost, Frans Paalman, Hein en Martin Oordijk en Ab van Dijk. Samen geven ze een prachtig overzicht van de ontwikkeling die Zwolle in de tweede helft van de twintigste eeuw heeft ondergaan. Een stormachtige ontwikkeling, want de stad veranderde radicaal door saneringen in de binnenstad, uitbreiding met grote nieuwbouwwijken en realisering van tal van grootschalige projecten.

Professor Gerard Rooijackers, bijzonder hoogleraar in de Nederlandse etnologie aan de Universiteit van Amsterdam, vindt de fotocollectie van het redactiearchief van de *Zwolse Courant* zo bijzonder, dat ze volgens hem uitgangspunt kan zijn voor een studie over fotojournalistiek. Zo'n studie is er in ons land nog nooit geweest, maar zou er volgens Rooijackers zo snel mogelijk moeten komen.

Zwolle heeft nu ook een woordenboek

Na Deventer en Kampen

In 1908 promoveerde Jurriën Gunnink op *Het dialect van van Kampen en omstreken*. Het grootste deel van zijn proefschrift werd ingenomen door een ruim 150 pagina's tellende woordenlijst. Deze lijst werd weer als uitgangspunt genomen voor het samenstellen van het Woordenboek van de Kamper Taal, een woordenboek waaraan door een groep Kampenaren zo'n twintig jaar gewerkt werd en dat uiteindelijk in 2000 verscheen (IJsselacademie, Kampen).

Deventer was Kampen zelfs voorgegaan, al in 1896 had die IJsselstad een woordenlijst: *het Woordenboekje van het Deventersch dialect* van W. Draaijer. Dat woordenboekje werd in 1936 bewerkt en heruitgegeven, en na weer veertig jaar, vanaf 1980, begon een groep Deventernaren, een werkgroep van de Dialektringe Salland en Oost-Veluwe, opnieuw aan een herziening. In 1986 was de klus geklaard en kon boekhandel Praamstra het nu dus voor de tweede maal herziene woordenboek uitgeven, onder de titel: *Woordenboek van het Deventer dialect*.

Al die tijd moest de stad Zwolle het zonder woordenboek doen. Een belangrijke bron voor het oudere Zwols was weliswaar het boekje *Zwolsche Sketsies* van Willem Kloeke (voor de eerste maal uitgegeven in 1931, een herdruk verscheen in 1986), maar een woordenboek hadden de Zwollenaren niet. En dat konden ze natuurlijk niet op zich laten zitten.

Nadat in 1986 ook in Zwolle een werkgroep van de Dialektringe Salland en Oost-Veluwe was opgericht, besloot deze zelf een Zwolse woordenlijst te gaan samenstellen. Maandelijks kwam de groep Zwolsen bijeen om woorden te verzamelen, de laatste jaren onder voorzitterschap van Dick Visscher. Het optekenen van de woorden werd gedaan door de dames Lies Kok en Minke Kraijer.

In 1999 nam de secretaris van de werkgroep,

Minke Kraijer, de taak op zich om van de schoenendoos vol kaartjes met woorden een woordenboek te maken. Zij vulde de lijst aan met woorden

Philomène Bloemhoff-de Bruijn

'Op zien Zwols. Woordenboek van de Zwolse taal.' Red. Minke Kraijer, Henk Mulder, Dick Visscher en Philomène Bloemhoff-de Bruijn. Kampen (IJsselacademie) 2009. 160 pp. ISBN 978-90-6697-202-5. Prijs € 19,95. Met gesproken Zwols op bijgevoegde cd.

uit de *Zwolsche Sketsies* en uit andere woordenboeken wanneer zij dacht dat die woorden ook in het Zwols voorkwamen, voegde de nodige grammaticale informatie aan de lemma's toe en gaf hier en daar zinnen en uitdrukkingen ter verduidelijking van de betekenissen van de woorden. Vervolgens legde ze het concept van het woordenboek weer voor aan een aantal werkgroepleden. Voor deskundige hulp werd in 2005 aangeklopt bij de IJsselacademie. Het concept werd nogmaals grondig geredigeerd en talloze kwesties werden tijdens uitvoerige mondelinge interviews besproken met een groep van Zwolse informanten.

De Breurenstraete

B

baalzak, zn., jutezak. *Wiede baalzak* 'een kledingstuk dat veel te ruim om het lichaam zit'.
baas, zie: **baos**.
babbelegoegies, zn., 1. praatjes; 2. geintjes, flauwe grapjes.
badientien, zn., dameswandelstok.
badkupe, zn., badkuip.
baggelen, ww. (*baggelen, ebaggeld*), baggeren. *Ij baggelen met die smerige skoenen deur 't uus en*.
bak, zn. (vkw. *bakkien*), bak.
bakerpröties, zn., bakerpraatjes.
bakkeie, zn., baksteen.
bakken, ww. (*bakr, bakken, ebakken*), bakken.
bakkeri'je, zn., bakkerij.
bakkersverdriet, zn., broodpap die vroeger

veel werd gegeten. Ook wel *luie wievenkost* genoemd.

baldaodig, bn., baldadig.

bale, zn., baal, grote zak. *Een bale eui; Een bale koffie*.

balg, zn., 1. buik. Ook: **boek**; 2. lijf, lichaam.

balgsmärten, zn., buikpijn. Ook:

boekpiene, boekzeerte.

balie, zn., 1. ovale zinken teil; 2. houten tobbe; 3. groot of overvol kopje. *Een balie koffie*; 4. soort toonbank.

balke, zn., balk.

balkenbri'j, zn., balkenbrij (streekgerecht).

balie, zn. (vkw. *ballegien*), bal.

ballèr, zn. (verouderd), een soort balspel.

balluw, zn., meikever.

bane, zn., 1. baan. *Där is van de bane* 'dat gaat niet door'; 2. weg.

bange, bn., bw., bang. *Een bange aze; Ij is ärg bange*.

banke, zn. (vkw. *bänkien*), 1. zitbank; 2. bank (geldbedrijf).

Nadat het in 2009 gelukt was de financiering van de uitgave rond te krijgen, kon het boek verschijnen, 23 jaar nadat de werkgroep ermee begonnen was. Voorzitter Dick Visscher van de Zwolse dialectgroep verwoordt zijn gevoel bij de uiteindelijke totstandkoming in zijn *Voorwoord* aldus: 'Als "onthaaste" organisatie avant la lettre heeft de Werkgroep er ongeveer 20 jaar over gedaan dit woordenboek samen te stellen. Als voor een geschrift als dit hetzelfde geldt als voor een goede wijn – hoe langer bewaard, hoe beter de kwaliteit- , dan moet deze publicatie er een van grote klasse zijn.'

Typisch Zwols

Net als in Kampen en Deventer spreekt men in Zwolle met een brouw-*r*. Dat is een van de meest opvallende kenmerken van deze drie stadstalen, al worden de Zwollenaren ermee bespot: *Brood, bri'j en proemen, dat kunt de Zwolsen niet noemen*, wordt op het Overijsselse platteland vaak gezegd. Ook wordt een Zwollenaar wel een *bri'jbe*k genoemd.

De brouw-*r* heeft ook gevolgen voor de uitspraak van de eraan voorafgaande (Nederlandse) *aa* die op het platteland om de steden heen als *ao* klinkt: die wordt namelijk voor een brouw-*r* generaliseerd als een *öö*. Buiten de stad klinken *jaar, daar, klaar als jaor, daor, klaor*, binnen de stad als *jöör, döör, klöör*.

Opvallend is ook de *ae*-klank voor de *-r* in *maer* 'maar', *aer* 'haar', *mekaere* 'elkaar', en de door de volgende *-r* enigszins gerekte *ä* in *märk(t)* 'markt' en *kärke* 'kerk'.

Het Zwols wordt naast de *öö* en *ae* voor *-r* ook gekenmerkt door het ontbreken van de *h*. Maar ook hierin is Zwolle niet uniek: het komt bijvoorbeeld voor in Kampen en andere Noordwest-Overijsselse plaatsen. Weer niet in Deventer, dus het is niet een typisch stadstaalverschijnsel.

Een Zwols sijbbolet (een zinnetje dat typisch is voor het Zwols) is: *Eb ie wel iens een dodde aover een liekelatte zien tuksen?* 'Heb je wel eens een jonge spreek over een liniaal zien springen/huppelen?' Het laatste woord van deze zin, *tuksen*, wordt overigens ook in Kampen gezegd. Typisch Zwols lijkt ook de uitdrukking: *niet weinig völle*

‘erg veel’, in bijvoorbeeld: *Der waren ook niet weinig völle mensen in de kärke.*

Variatie binnen het Zwols

Veel verschil is er nu niet meer tussen de talen van de verschillende wijken. Tot voor kort werden onderscheiden het Binnenstads-Zwols, het Diezerpoorts, het Assendorps en het Kamperpoorts. Op de vraag wat nu het Binnenstads-Zwols onderscheidt van de taal van de andere wijken, werd door verschillende informanten gezegd dat het Binnenstads wat deftiger Zwols is, wat bekakt, ook wel: ‘een bettien nep-Zwols’.

Volgens de Zwolse auteur Willem van der Veen, zelf afkomstig uit de binnenstad, is er in de Zwolse binnenstad tegenwoordig nauwelijks een geboren Zwollenaar meer te vinden. Het Binnenstads-Zwols is – hoe zeldzaam ook geworden – ongetwijfeld het oudste Zwols, want immers de taal van de stad binnen de grachten. Het is de enige Zwolse variant waar nog een te controleren beeld van voor de twintigste eeuw van bestaat, onder meer door de teksten-op-rijm van Leonard van Laar (1826-1898) (te vinden in het Familearchief Van Haersolte, (237.1), inv. nr. 199, Historisch Centrum Overijssel), en de verhalen van Willem Skloeke, waarvan er een aantal in de *Zwolsche Sketsies* zijn gepubliceerd.

Al bestaat dus binnen het Zwols nog steeds enige geografische variatie, de aanduiding van de stads-wijk waar bepaalde varianten zijn opgetekend is niet in het woordenboek opgenomen, omdat bepaalde varianten niet (meer) specifiek zijn voor één bepaalde wijk. Globaal kan worden gezegd dat bepaalde klinkers in de Kamperpoort langer zijn dan in de Diezerpoort en Assendorp.

Enkele voorbeelden van de variatie (niet alleen de geografische), in het woordenboek:

aaibaaie, zn., bijdehante vrouw. Ook: **anepinne**, **anevelle**.

eerbèze, zn., aardbei. Ook: **aer(d)beie**.

slöttel, zn., sleutel. Ook: **slötel**.

Bij *slöttel* (met een korte klinker *ö*) ~ *slötel* (met een lange: *öö*) gaat het om geografische variatie, bij *eerbèze* ~ *aer(d)beie* om een ouder naast een nieuwer woord, bij *aaibaaie* ~ *anepinne*, *anevelle*

om woorden met een verschillende gevoelswaarde: *aaibaaie* is redelijk neutraal, *anepinne* en *anevelle* hebben een duidelijk negatieve connotatie.

Wat is er in het woordenboek te vinden en voor wie is het bedoeld?

In het Zwolse woordenboek is de woordenschat van het Zwols zoals die nu nog bestaat, vast gelegd voor jongere generaties. Oude woorden die nu niet veel meer gebruikt worden, zoals *döre* ‘eidooier’, *èverdasse* ‘hagedis’ en *gropmoe* ‘oma’ zijn opgenomen omdat ze anders tegelijk met de oudste generatie zouden verdwijnen.

Met nadruk moet worden gezegd dat het verzamelen van de Zwolse woorden voor dit woordenboek niet systematisch is gebeurd. Er is gedurende lange tijd op verschillende manieren door de leden van de dialectwerkgroep aan gewerkt, en daar draagt het woordenboek de sporen van. Het kan dus ook niet anders of er zijn in de verzamelfase bepaalde woorden aan de aandacht ontsnapt.

Dat wil echter niet zeggen dat de informatie die bij de woorden gegeven wordt, niet correct is. Vooral tijdens de laatste fase van de voorbereiding van de uitgave zijn veel gegevens nauwkeurig gecontroleerd.

De samenstellers hebben niet beoogd, in dit woordenboek de hele woordenschat van het Zwols te geven. Over het algemeen zijn niet de woorden opgenomen die precies zo in het Nederlands voorkomen, terwijl ze wel tot de Zwolse woordenschat behoren. Dat levert het in een bepaald opzicht merkwaardige gegeven op dat het voegwoord *want* niet in het woordenboek voorkomt, maar *umdät* wel, het werkwoord *leggen* niet en *lèven* wel, en dat men de woordvorm *binnen* alleen aantreft als werkwoord (‘binden’) en niet als voorzetsel. De samenstellers hebben voor het niet opnemen van de aan het Nederlands gelijke woorden gekozen omdat de betekenis ervan vanuit het Nederlands bekend is, en het vermelden van deze woorden dus geen extra informatie oplevert voor de gebruiker van het Zwolse woordenboek. Bovendien zou het wèl opnemen hebben betekend dat dit woordenboek geweldig zou uitdijen.

Dat wil overigens ook weer niet zeggen dat er geen enkel ‘Nederlands’ woord in het woordenboek te vinden is. Het zelfstandige naamwoord *vest* staat in de lijst omdat *vessien* veel gebruikt wordt, *blad* vanwege het Zwolse verkleinwoord *blaegien* ‘blaadje’, het werkwoord *brenge* vanwege de onregelmatige vervoeging, en er zullen ook onbedoeld wel enkele andere ‘Nederlandse’ woorden in de lijst terecht zijn gekomen.

Voor mensen van nu die het Zwols willen blijven gebruiken is het woordenboek een naslagwerk en hulpmiddel bij het lezen en schrijven van teksten.

Vooraf voor het schrijven is de uitleg van de Zwolse schrijfwijze in de *Inleiding* tot het woordenboek van groot nut.

Voor mensen die het Zwols niet beheersen, is er een cursus Zwols (meer informatie: abartelds@ijsselacademie.nl), waarbij het woordenboek uiteraard veel houvast kan bieden. Via de bijgevoegde cd met ingesproken teksten kunnen zij kennismaken met het Zwols van de verschillende wijken.

Daarnaast is het boek uiteraard vanuit taalwetenschappelijk oogpunt van belang: ook het lexicon van het Zwols is nu vastgelegd en voor taalwetenschappers te bestuderen.

De touwbaan aan de Van Karnebeekstraat in 1958. (Foto Ben Nieuwhof, collectie HCO). Zie de Mededelingen, op pagina 40.

Boekbespreking

Friso Schotanus, *Desespereert Nimmer. De geschiedenis van het betaald voetbal in Zwolle*.

Arko Sports Media, Nieuwegein, 2009. 320 pp. ISBN 978-90-5472-116-1. Prijs € 23,50.

Als oud-redacteur van de *Zwolse Courant* (ruim 25 jaar stadsredactie, acht jaar sportredactie) heb ik het boek van journalist Friso Schotanus over de geschiedenis van het betaald voetbal in Zwolle uiteraard met grote belangstelling gelezen. *Desespereert Nimmer*, zoals de titel van het boek luidt, heeft me niet teleurgesteld. Alle successen en teleurstellingen en vooral ook alle schandalen en schandaaltjes die zich vanaf 1954 hebben voorgedaan, worden uitbundig beschreven en vaak worden daarbij onthullingen gedaan die de krant, ook de plaatselijke, niet hebben gehaald. Een gevoel van schaamte heeft me dat overigens niet opgeleverd. Meestal willen betrokkenen of mensen die zaken van dichtbij hebben meegeemaakt er pas achteraf over praten en bovendien vallen veel van deze onthullingen in de categorie van roddels, ongeschikt voor een serieuze krant, maar uitermate geschikt voor een boek als dat van Schotanus.

Alle oordelen en vooroordelen die over het betaalde voetbal bestaan, worden overigens in *Desespereert Nimmer* bevestigd. Er wordt gemanipuleerd om begrotingen sluitend te maken, de plaatselijke overheid wordt onder grote druk gezet om de club financieel te steunen en boze supporters gooien ruiten van politici en de voorzitter in of eisen het vertrek van de trainer. Maar er zijn ook veel sportieve hoogtepunten, die door

Schotanus mooi worden beschreven zoals de eerste promotie naar de eredivisie en de finale van de KNVB-beker tegen FC Twente. Ruim driehonderd pagina's is *Desespereert Nimmer* dik, want er valt heel veel te vertellen. Bijvoorbeeld over de periode waarin Jan Willem van der Wal van PEC op zijn minst een subtopper wilde maken en daarbij niet schroomde om gebruik of beter gezegd misbruik te maken van zijn functie als bankdirecteur. Of over de tijd waarin Marten Eibrink zich over de club ontfermde en er als succesvol projectontwikkelaar heel veel geld in stak. Mooie verhalen levert dat op, al gaat Schotanus wat mij betreft over de schreef als hij de tweede echtgenote van Van der Wal omschrijft als een nogal bekakte dame in geruite plooirok.

De titel van het boek is ontleend aan de naam van de club waaruit het huidige FC Zwolle is voortgekomen, PEC oftewel Prins Hendrik Ende Desespereert Niet Combinatie. Bijna honderd jaar geleden, op 12 juni 1910 om precies te zijn, werd deze club opgericht als fusie van de clubjes Prins Hendrik en Ende Desespereert Nimmer. Dat woord 'nimmer' werd bij die oprichting overigens veranderd in 'niet'. 'Desespereert nimmer' betekent 'wanhoopt nimmer', en dat is inderdaad een prachtige titel voor het boek over de geschiedenis van het betaald voetbal in Zwolle. Vele malen heeft het voortbestaan van de club aan een zijden draadje gehangen, maar even zoveel keren lukte het om de ondergang te voorkomen. Daarom lijkt de keuze van Schotanus voor *Desespereert Nimmer* in plaats van 'Desespereert Niet' heel terecht.

Steven ten Veen

Mededelingen

Jaarvergadering ZHV

De jaarvergadering van de Zwolse Historische Vereniging wordt gehouden op donderdag 20 mei a.s. in het Historisch Centrum Overijssel (HCO), aanvang 20.00 uur. De agenda en de jaarstukken zullen vooraf op de website van de vereniging worden gepubliceerd. Eventueel kunnen ze ook schriftelijk worden aangevraagd bij de secretaris. Na het huishoudelijk deel volgt een lezing. Spreker en onderwerp zijn nog niet bekend.

Overdracht glasplatencollectie Wispelwey

Op 9 oktober 2009 werd in aanwezigheid van enkele leden van de werkgroep ZIE (Zwols Industrieel Erfgoed) en de nazaten van de Zwolse fotograaf G.J. Wispelwey een kostbare glasplatencollectie overhandigd aan het HCO. De unieke

collectie, uit de periode 1890-1915, geeft een goed beeld van Zwolle uit die tijd. De fotocollectie, die uit circa duizend glasplaten bestaat, werd in september 2007 al symbolisch overhandigd door Rein Wispelwey aan de ZIE. Dit gebeurde tijdens de opening van de tentoonstelling *Zwolle IJzersterk Firma Wispelwey 1851-1973* in de hal van het stadhuis, over de geschiedenis en de productie van de Zwolse ijzergieterij. De ZIE heeft de fotocollectie op haar beurt weer overgedragen aan het HCO.

Touwslagerij en groente- en fruitveiling

Weer mogen we constateren dat het *ZHT* goed gelezen wordt. Kees Canters maakte in zijn artikel over het Hoornwerk (*ZHT 2009/4*) gewag van de touwslagerij en de groente- en fruitveiling aan de (huidige) Van Karnebeekstraat. Canters meende dat deze touwslagerij al in het begin van de twintigste eeuw opgeheven was, waarna hun gebouw door de Coöperatieve Groente- en Fruitveiling gebruikt zou zijn als veilinggebouw. Deze bewering is onjuist en dat hebben wij en de auteur geweten. We hebben nog nooit zoveel reacties gehad op een vergissing in een artikel, veel lezers wisten namelijk nog uit eigen herinnering te vertellen dat de touwbaan tot ver na de Tweede Wereldoorlog nog bestond.

De touwbaan/touwslagerij en handel in touw van D.J. van den Bos aan de Van Karnebeekstraat is pas in 1965 opgeheven. De winkel van de touwhandel van Van den Bos was gevestigd in het pand Van Karnebeekstraat 7, waar daarna de fotozaak van Voerman gekomen is. Het terrein langs de Van Karnebeekstraat is na het vertrek van de touwbaan ingericht als parkeerplaats.

Wat betreft de groente- en fruitveiling, hierover schreef de heer Marinus Dijk ons dat de veiling gebruik gemaakt heeft van de boerderij van zijn grootvader Ter Molen aan de (huidige)

Ondertekening van de overdracht van de Wispelwey collectie door Miriam Schneiders (ZIE) en Piet den Otter, adjunctdirecteur van het HCO. (Foto Maarten de Graad)

Zuiderkerkstraat, die in 1912/1913 vrij kwam als gevolg van de verhuizing naar een nieuw gebouwde boerderij aan de Kleine Veerweg 5. Zo rond 1929 is de veiling verhuisd naar de Deventerstraatweg bij het spoor. De boerderij werd toen gesloopt, waardoor er ruimte kwam voor de Elbertsstraat.

Wij danken alle lezers hartelijk voor de reacties en blijft u vooral zo kritisch lezen.

Mevrouw T.K.E. de Haas - Okken,

Diverse lezers hebben ons er op geattendeerd dat mevrouw T.K.E. de Haas - Okken, die door Martin Werkman werd genoemd in zijn artikel 'Mollebonen en blauwvingers' (ZHT 2009/4), niet de echtgenote van de bekende Zwolse dominee G. Horreus de Haas was, maar diens moeder.

Dominicanen en dominicanessen

De heer Flip Trooster betreunde het dat in het artikel van pater Kees Brakkee o.p. over de dominicanen in Zwolle (ZHT 2009/3) geen melding gemaakt werd van de vrouwelijke pendant van de dominicanen. Tussen 1923 tot 1995 was een honderdtal zusters van de Stichting Sint Catharina-apostolaat (dominicanessen) werkzaam in Zwolle. Zij waren ook geïnspireerd door de figuur van Sint Dominicus en de geest van zijn orde. De zusters verrichtten veel sociaal-maatschappelijk werk. Het Catharina-apostolaat werd indertijd opgericht door zuster Dominica / Marie Trooster (1886-1974), een tante van de heer Trooster. De zusters hadden jarenlang hun domicilie aan de Burgemeester van Roijensingel 4.

Tenslotte ook naar aanleiding van het artikel van pater Brakkee nog een herinnering aan het klooster van totaal andere orde van Johan Rijfkoogel (1930), wiens vader voor de oorlog onderwijzer aan de Nutsschool was:

‘Het Dominicanenklooster heeft ook nog een kleine rol gespeeld in mijn leven: toen al direct in het begin van de oorlog de Nutsschool ontruimd werd (het gebouw was door de Duitsers gevorderd) kregen enkele klassen, waaronder de mijne, tijdelijk les in het klooster. Tussen de afdeling die als klaslokaal diende en het eigenlijke klooster was een deur. Een paar nieuwsgierige meisjes hebben die een keer geopend en zijn de gang er achter in gelopen.

Dat is een enorme rel geworden. Enkele kloosterlingen dreven de meisjes (een jaar of negen zullen ze geweest zijn) bijna in paniek terug, het schoolhoofd werd bij de hoogste baas van het klooster ontboden, onze klas kreeg een enorme donderpreek, en ons werd verteld dat het klooster (of het deel waar de meisjes waren geweest?) helemaal opnieuw gewijd moest worden, nu er “vrouwen” binnen waren geweest, en dat we nimmer, nimmer, nimmer meer die deur mochten openen...’

De boerderij van A. ter Molen was gelegen aan de Van Karnebeekstraat, hoek Zuiderkerkstraat. Circa 1900. (Collectie Logtenberg en Van Dijk, HCO)

Auteurs

Philomène C.G.M. Bloemhoff-de Bruijn (1953) is projectleider streektaal bij de IJsselacademie in Kampen en was als zodanig betrokken bij de totstandkoming van het Zwolse woordenboek. Ze houdt zich op dit moment met name bezig met taalhistorisch onderzoek van het Zwols aan de hand van negentiende-eeuwse geschreven Zwolse teksten.

Dr. Rob Enthoven (1929) was 25 jaar cardioloog te Zwolle. Na zijn pensionering en enkele missie's als vrijwilliger voor PUM studeerde hij kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Utrecht. Hij behaalde zijn bachelors en mastersbull met monografieën over twee Larense kunstschilders. Via zijn hoogleraar prof. dr. Saskia de Bodt kwam hij in contact met de familie Oosterwijk.

Maria L. Hansen (1947) publiceert regelmatig over de adellijke familie Van Haersolte. Daarnaast verzorgt zij de transcripties voor de serie *Overijsselse Handschriften*.

Wim A. Huijsmans (1948) is als archivaris verbonden aan het Historisch Centrum Overijssel.

Willem Oosterwijk (Zwolle, 1956) is een kleinzoon van H.J. Oosterwijk. Hij is sinds 1980 werkzaam voor de stichting ZOZIJN te Deventer als fysiotherapeut voor verstandelijk gehandicapten. Hij is gespecialiseerd in mensen met ernstige meervoudige beperkingen. Daarnaast is hij trompettist (jazz en Latijns Amerikaanse muziek). Zijn hobby's zijn kunstschilderen, poëzie schrijven en het opkopen en repareren van oude trompetten.

Steven ten Veen (1943) is bijna veertig jaar werkzaam geweest in de journalistiek. Bij de *Zwolse Courant* was hij ruim twintig jaar chef van de stadsredactie en bij *de Stentor* de eerste lezersredacteur. Na zijn vervroegde uittreding in 2003 is hij op vrijwillige basis redactioneel werk gaan doen en verder is hij secretaris van de Zwolse Historische Vereniging.

Jan van de Wetering (1947) is werkzaam als tekstadviseur. Hij publiceerde onder meer de boeken *Vergeeten levens* (2001) en *Hoe schrijft ik geschiedenis* (2004), en de themanummers van het ZHT *Zwolle in 1905* (2005) en *Terug naar de Eindstraat* (2008).

Colofon

Het Zwols Historisch Tijdschrift is een uitgave van de Zwolse Historische Vereniging en verschijnt viermaal per jaar. Leden van de vereniging krijgen het tijdschrift gratis toegezonden.

Bestuur Zwolse Historische Vereniging

H. Dijkstra, *voorzitter*

S. ten Veen, *secretaris*

H. van der Zwaag, *penningmeester*

B. Kiekebelt, J. Sol, leden

Secretariaat Zwolse Historische Vereniging:
postbus 1448, 8001 BK Zwolle
telefoon: 038-4654617

Ledenadministratie en bezorging tijdschrift:
J. van Ulsen-Nijkamp, telefoon: 038-4654617

Internet adres:

www.zwolsehistorischevereniging.nl

e-mail ZHV: info@zwolsehistorischevereniging.nl

Financiën: girorekening Postbank: 5570775

t.n.v. Zwolse Historische Vereniging

Tarief lidmaatschap 25 euro/jaar

Opzegging lidmaatschap: vóór 1 januari.

Redactie Zwols Historisch Tijdschrift

A.H.M. Bootsma-van Hulten, eindredacteur,

E.A. van Dijk, W.A. Huijsmans, F. Inklaar,

J.A. Slijkhuis, H.A. Stalknecht, S. ten Veen,

J. van de Wetering.

Redactieadres: Wipstrikkerallee 71, 8023 DV Zwolle

e-mail: annetbootsma@home.nl

Vormgeving: Rob van den Elzen bno (†)

Vormgeving omslag: Buro 1 Hoog

Opmaak: Different Design Deventer

Druk: Waanders Drukkers, Zwolle

ISSN 0926-7476 © Zwolse Historische Vereniging
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

historisch centrum overijssel

GESCHIEDENIS LEEFT!

kijk ook op www.historischcentrumoverijssel.nl
voor alle actuele informatie

GLAS-IN-LOOD

ONTWERPEN VAN
TRADITIONEEL TOT MODERN

RESTAURATIE

CONSERVATIE

BRANDSCHILDEREN

ADVIES

VOOR PARTICULIER
BEDRIJVEN, INSTELLINGEN
& KERKEN

LID OVG
GLAZENIERSVERENIGING TE GOUDA

GLAS-IN-LOOD ATELIER
OUD ITERSUM

NIEUWE DEVENTERWEG 31 (038) 465 60 95
WWW.OUDITERSUM.NL

Te koop gevraagd

Historische "Kantoorpanden"

Inlichtingen: 038 421 32 90

Van der Reijd Makelaars B.V.

VBO MAKELAAR

Brasserie "Het Vliegerhuys"

Nieuwstraat 55 Tel. 038-4221206
8011 TM Zwolle Fax 038-4224318

In Brasserie 't Vliegerhuys.....Een pand uit 1450 !

- De lekkerste koffie van Zwolle....
- Uitgebreide lunch-en avondkaart....
- Heeft U wat te vieren, vraag naar de mogelijkheden.....
- Elke acht weken nieuwe expositie....
- En een vertrouwde plek voor de Zwolse Historische Vereniging....

Een plek om te onthouden.....

